

*Це неофіційний переклад оригінального документу,
написаного англійською мовою;
у випадку розбіжностей просимо звертатися
до оригіналу англійською мовою*

**Управління Верховного комісара
Організації Об'єднаних Націй з прав людини**

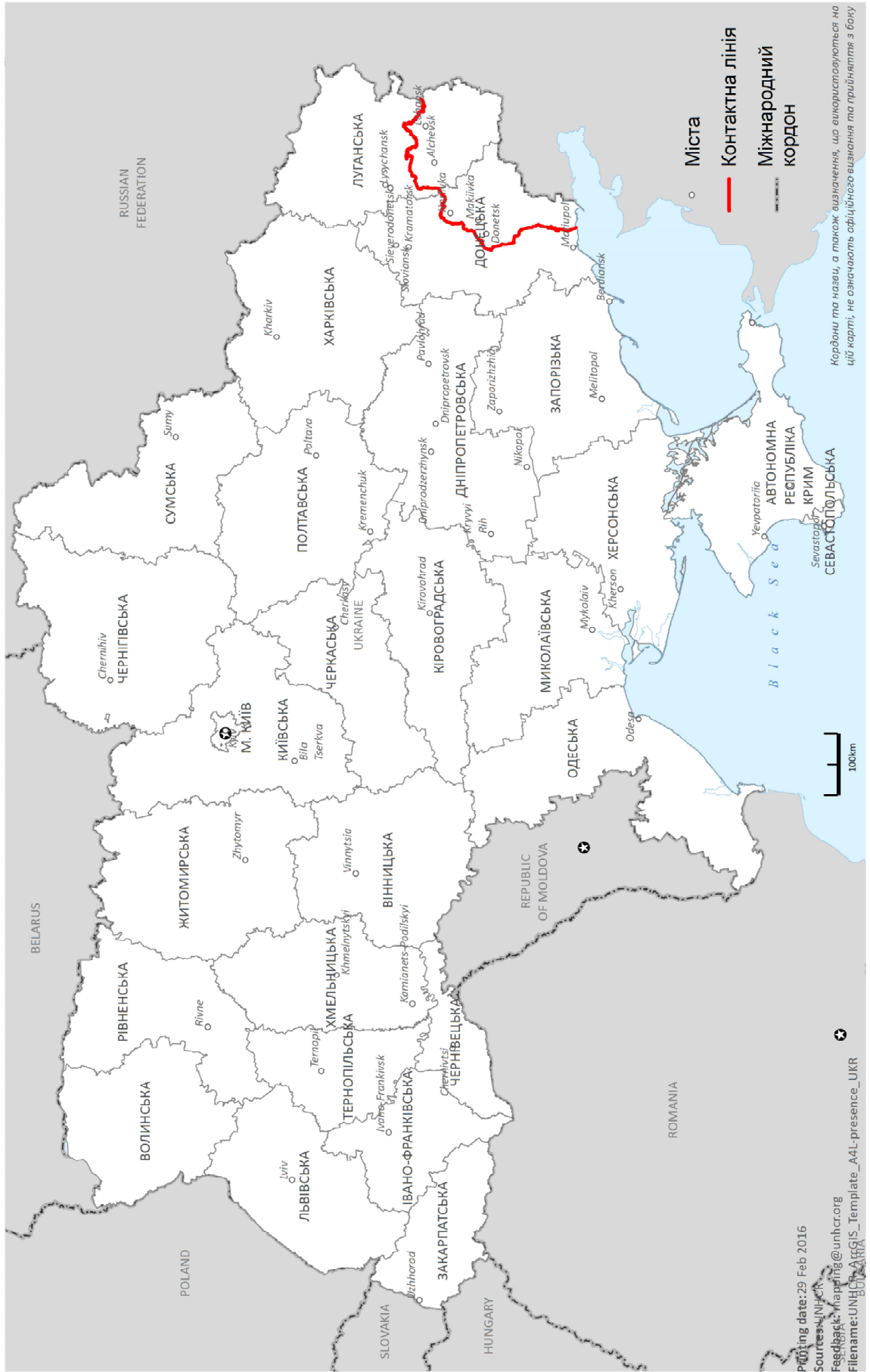
**Доповідь щодо ситуації з правами людини в Україні
16 серпня – 15 листопада 2016 р.**

Зміст

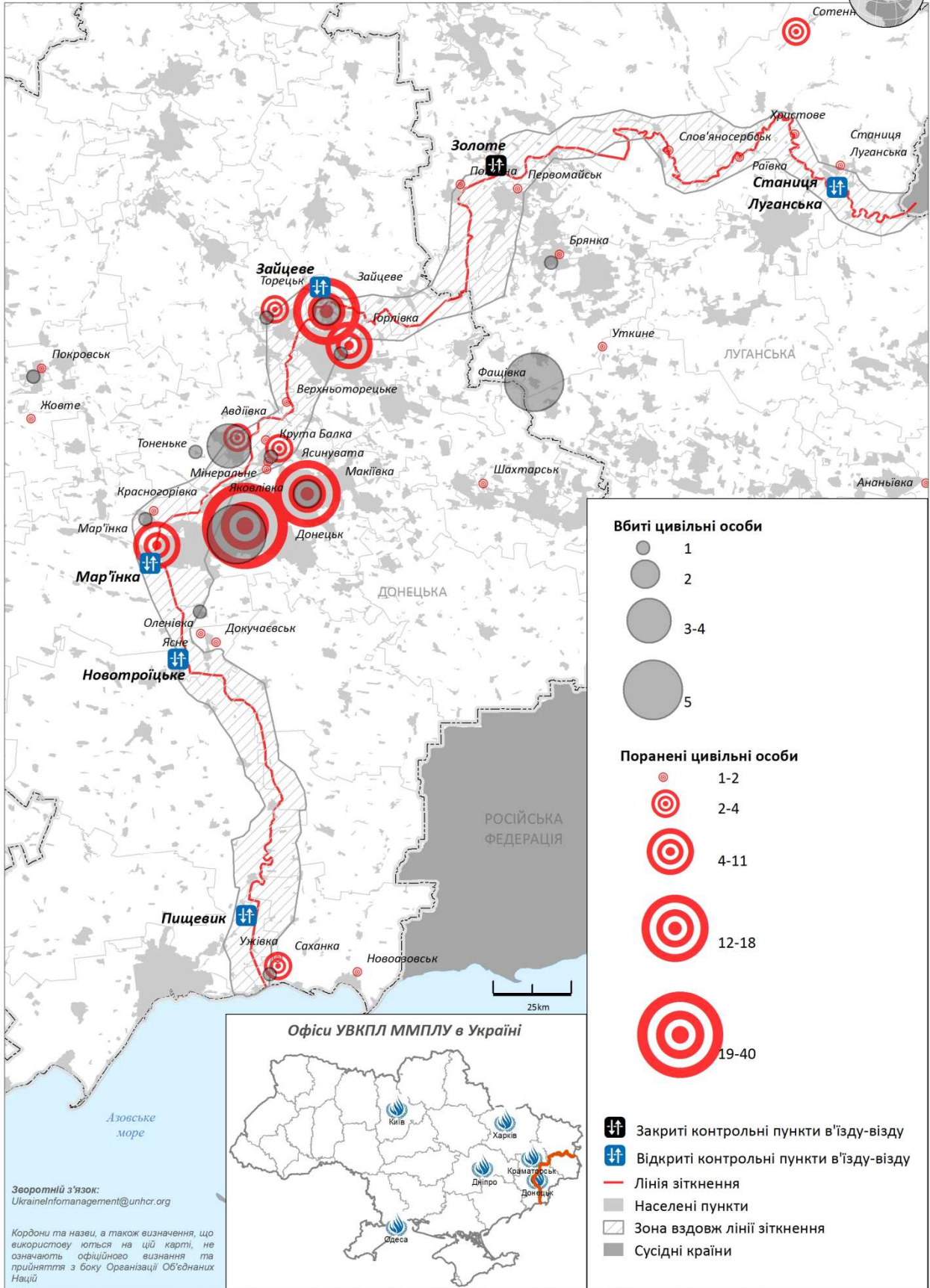
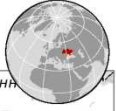
	Пункти	Стор.
I. Резюме	1–16	5
II. Право на життя, свободу, безпеку та особисту недоторканість.....	17–65	9
A. Міжнародне гуманітарне право під час ведення бойових дій	17–20	9
B. Людські жертви.....	21–26	10
C. Зниклі безвісти та пошук останків	27–29	12
D. Позасудові страти, зникнення, позбавлення волі, катування та жорстоке поводження.....	30–57	13
E. Сексуальне та гендерно обумовлено насильство	58–65	21
III. Відповідальність за порушення прав людини і здійснення правосуддя	66–94	23
A. Відповідальність за порушення прав людини на сході України	66–74	23
<i>Відповідальність за порушення, скоєні озброєними групами.....</i>	66–68	23
<i>Відповідальність за порушення, скоєні Збройними силами України або силами безпеки.....</i>	69–74	23
B. Вплив структур озброєних груп на ситуацію з правами людини.....	75–81	25
C. Право на належну судову процедуру і на справедливий судовий розгляд, втручання у незалежність судових органів	82–86	26
D. Резонансні справи щодо актів насильства, пов'язаних із масовими протестами та порушення громадського порядку	87–94	28
<i>Відповідальність за вбивства протестувальників на Майдані.....</i>	87–89	28
<i>Відповідальність за насильство 2 травня 2014 р. в Одесі.....</i>	90–91	28
<i>Відповідальність за насильство 31 серпня 2015 р. у Києві.....</i>	92–94	29
IV. Основоположні свободи	95–124	30
A. Свобода пересування.....	95–101	30
B. Свобода поглядів та їх вільне вираження.....	102–112	32
C. Свобода об'єднань	113–116	34
D. Свобода мирних зібрань.....	117–124	35
V. Економічні та соціальні права	125–154	37
A. Документи про реєстрацію актів цивільного стану та доступ до публічних послуг	125–128	37
B. Право на соціальне забезпечення.....	129–136	38
C. Права на житло, землю та власність	137–145	40
D. Становище внутрішньо переміщених осіб, які проживають у колективних центрах	146–151	42
E. Права меншин та дискримінація	152–154	44
VI. Права людини в Автономній Республіці Крим	155–181	46
A. Свавільні затримання, право на належну правову процедуру та справедливий судовий розгляд.....	157–166	47
<i>Свавільні затримання осіб, яких звинувачують у «сепаратизмі» ...</i>	158–159	47
<i>Справа «української ДРГ»</i>	160–163	47
<i>Справа Хізб ут-Тахрір</i>	164–166	48
B. Права меншин та корінних народів	167–169	49
C. Свобода пересування.....	170–171	49
D. Права ув'язнених	172–176	50
E. Політичні права	177–178	52
F. Право на освіту	179–181	53
VII. Зміни у законодавстві та інституційні реформи.....	182–198	53
A. Судова реформа	182–192	53
B. Реформа кримінальної юстиції.....	193–194	56
C. Проект Закону «Про тимчасово окуповану територію України».....	195–198	56
VIII. Технічна співпраця та розбудова спроможності щодо утвердження та захисту прав людини в Україні	199–206	58
IX. Висновки та рекомендації	207–225	61

УКРАЇНА

Україна: Жертви серед цивільного населення вздовж лінії зіткнення за період з 16 серпня 2016 року по 15 листопада 2016 року

I. Резюме

1. Шістнадцята доповідь Управління Верховного комісара ООН з прав людини (УВКПЛ) щодо ситуації з правами людини в Україні, підготовлена за результатами роботи Моніторингової місії ООН з прав людини в Україні (ММПЛУ)¹, охоплює період з 16 серпня до 15 листопада 2016 року.

2. Висновки цієї доповіді ґрунтуються на даних детальних інтерв'ю із 176 свідками та жертвами порушень прав людини, проведених впродовж звітного періоду. УВКПЛ продовжує документувати та звітувати про випадки порушень, що сталися у 2014 та 2015 роках з метою сприяння відповідальності за порушення прав людини. У 75 відсотках задокументованих випадків УВКПЛ вживало індивідуальних заходів реагування для забезпечення захисту прав людини.

3. Вплив конфлікту на сході України на ситуацію з правами людини свідчить про необхідність повноцінної реалізації положень Мінських домовленостей, зокрема щодо відновлення повного контролю з боку Уряду України над усією лінією державного кордону з Російською Федерацією в окремих районах Донецької та Луганської областей, виведення усіх іноземних збройних формувань, відведення усіх важких озброєнь обома сторонами, забезпечення помилування та амністії за нормами законодавства та з належним дотриманням прав людини. Впродовж звітного періоду було посилено дипломатичні зусилля для деескалації бойових дій. Рамковим рішенням Тристоронньої контактної групи про розведення сил і засобів від 21 вересня 2016 р. було встановлено обмеження на ведення бойових дій на узгоджених ділянках. Однак Збройні Сили України та озброєні групи окремих районів Донецької області (самопроголошеної «Донецької народної республіки»²) продовжили перестрілки поблизу Авдіївки та Ясинуватої, на півночі та сході від Маріуполя, а також в інших місцях вздовж лінії зіткнення³, що призвело до значної інтенсифікації бойових дій станом на середину листопада 2016 р.⁴. Хоча у Луганській області бойових зіткнень між урядовими силами та озброєними групами

¹ ММПЛУ була розміщена в Україні 14 березня 2014 р. для моніторингу ситуації з правами людини в Україні, представлення доповідей та внесення рекомендацій Уряду України та іншим суб'єктам щодо вирішення проблем у сфері прав людини. Детальніше мандат Місії описаний в пунктах 7-8 доповіді УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні від 19 вересня 2014 р. (A/HRC/27/75).

² Далі – «Донецька народна республіка».

³ Лінія зіткнення – це де факто лінія між останніми позиціями на територіях, які контролюються Урядом, та територіях, які перебувають під контролем озброєних груп у Донецькій та Луганській областях. Мінські документи, що визначають лінію зіткнення, не є загальнодоступними.

⁴ Брифінг Спеціальної моніторингової місії ОБСЄ, 18 листопада 2016 р., Київ, Україна. 11 листопада 2016 р. Спеціальна моніторингова місія ОБСЄ відзначила, що «загальна кількість вибухів залишалася великою в обох областях (понад 800 і 200 вибухів відповідно).» Останні новини від Спеціальної моніторингової місії ОБСЄ в Україні (СММ) на основі інформації, що надійшла станом на 10 листопада 2016 року, 19:30 (доступні за посиланням: <http://www.osce.org/ukraine-smm/281081>)

самопроголошеної «Луганської народної республіки»⁵ було менше, ситуація залишається напруженою та небезпечною для цивільного населення. В обох областях на сході України озброєння, які відповідно до Комплексу заходів з виконання Мінських угод мали бути виведені від лінії зіткнення, залишаються та продовжують використовуватися.

4. У період між 16 серпня та 15 листопада 2016 р. УВКПЛ задокументувало 164 жертви збройного конфлікту серед цивільного населення. Це на 13 відсотків менше, ніж упродовж попереднього звітного періоду, і пов'язано з досягненням повторної домовленості про режим припинення вогню 1 вересня 2016 р. У жовтні на територіях, які контролюються озброєними групами, УВКПЛ нарахувало у вісім разів більше жертв серед цивільного населення, ніж на територіях, які перебувають під контролем Уряду у зоні конфлікту. Це свідчить про те, що ризики отримання ушкоджень чи загибелі лишаються високими для цивільного населення на територіях, які контролюються озброєними групами. Інтерв'ю, проведені УВКПЛ з сім'ями вбитих та поранених цивільних осіб, свідчать про спустошення і шкоду, спричинені тривалим збройним конфліктом. Озброєння та боєприпаси, що продовжують надходити до зони конфлікту, призводять до серйозних порушень прав людини та міжнародного гуманітарного права та поглиблюють людські страждання. Загалом з середини квітня 2014 р. до 15 листопада 2016 р. у зоні конфлікту УВКПЛ зафіксувало 32 453 жертви серед Збройних Сил України, цивільного населення та членів озброєних груп. Ця кількість включає 9733 особи, що загинули, та 22 720 поранених⁶.

5. Упродовж двох років з початку бойових дій в Донецькій і Луганській областях, що змусили людей залишити свої домівки, внутрішньо переміщені особи (ВПО) страждають від відсутності гарантій права власності і житла, перед ними постають обтяжливі та непропорційні перепони до отримання соціальних виплат, на які вони мають право.

6. Непропорційні обмеження свободи пересування через лінію зіткнення серйозно ускладнюють життя приблизно 25 тисяч осіб на день (до 800 тисяч на місяць). У той час, як сім'ї та громади у Донецькій та Луганській областях намагаються зберігати зв'язки між собою, їхні пересування є різко обмеженими, тому що люди можуть перетнути лінію зіткнення лише у п'яти контрольних пунктах в'їзду-виїзду, де вони стикаються із довільними та тривалими затримками посеред замінованих місцевостей, позначених неналежним чином. У Луганській області єдиним доступним для цивільного населення пунктом перетину лінії зіткнення залишається дерев'яний пішохідний трап, який з'єднує залишки зруйнованого мосту в Станиці-Луганській. УВКПЛ зафіксувало випадки сексуального та гендерно обумовленого насильства на блокпостах.

⁵ Далі – «Луганська народна республіка».

⁶ Це скромна оцінка УВКПЛ, зроблена на основі доступних даних.

7. Точна кількість осіб, які зникли безвісти у ході конфлікту, залишається невідомою. Перед сім'ями зниклих безвісти осіб, які продовжують розшукувати їх, постають такі проблеми, як відсутність координації між різними урядовими установами та відсутність співпраці між Урядом та озброєними групами щодо ідентифікації останків.

8. Затримки з одночасним звільненням затриманих та переговорами з цього питання спричиняють відчуття невпевненості та страждання їхніх сімей, які відчують, що сторони конфлікту ставляться до затриманих як до розмінної монети. УВКПЛ продовжує документальну фіксацію випадків позасудових страт, тримання під вартою без зв'язку із зовнішнім світом, насильницьких зникнень, свавільного позбавлення волі, катувань та жорстокого поводження стосовно осіб, яких вважають пов'язаними з протилежною стороною конфлікту.

9. Озброєні групи «Донецької народної республіки» та «Луганської народної республіки» продовжують позбавляти волі невстановлену кількість осіб. Незважаючи на численні запити, упродовж звітного періоду озброєні групи продовжували відмовляти УВКПЛ у безперешкодному доступі до місць позбавлення волі. УВКПЛ встановило 26 виправних установ та місць тримання під вартою в очікуванні суду, де перебувають особи, затримані ще до початку конфлікту, та щонайменше вісім місць позбавлення волі у Донецькій області та три – у Луганській, в яких озброєні групи тримають в ув'язненні осіб, захоплених у зв'язку зі збройним конфліктом. Відсутність доступу до осіб, позбавлених волі, викликає занепокоєння щодо того, що їх можуть піддавати катуванням та іншим жорстоким, нелюдським або таким, що принижують гідність, видам поводження та покарання (жорстокому поводженню), у тому числі сексуальному та гендерно обумовленому насильству. Моніторинг, який проводить УВКПЛ, свідчить про вразливість осіб, що проживають на територіях, які контролюються збройними групами, до свавільних та вибіркових покарань з боку структур, які озброєні групи називають «судами», «суддями» та «прокурорами».

10. Ситуація з правами людини у «Донецькій народній республіці» та «Луганській народній республіці» характеризується продовженням обмежень основоположних свобод, загостренням ізоляції людей, які проживають на цих територіях, та обмеженням доступу до інформації. Ці обмеження та поширене серед місцевих жителів відчуття страху, яке особливо гостро проявляється у Луганській області, створюють перешкоди, через які УВКПЛ, незважаючи на численні спроби, не може отримати змістовну інформацію про ситуацію з реалізацією основоположних свобод на територіях, які перебувають під контролем озброєних груп.

11. УВКПЛ звернуло увагу на деякий прогрес, досягнутий Генеральною прокуратурою України у розслідуванні та притягненні до відповідальності сержантів та офіцерів, яких підозрюють у скоєнні порушень прав людини у контексті насильства на Майдані та збройного конфлікту. Проведення щодо насильства 2 травня 2014 р. в Одесі

продовжують характеризуватися невиправданими затримками, несумісними з намірами притягти винних до відповідальності, та втручанням у незалежність судової влади. Окрім цього, Генеральна прокуратура доповіла про позитивні зрушення у розслідуванні порушень прав людини, причетними до яких вважаються командири озброєних груп «Донецької народної республіки» та «Луганської народної республіки». Однак, випадки масштабних порушень прав людини, такі як під час битви за Іловайськ у серпні 2014 р., переважно не були розслідувані.

12. УВКПЛ вітає зміни до Конституції щодо правосуддя, внесені 30 вересня, в яких визначено чіткі напрямки реформи для відновлення довіри громадськості до судової системи.⁷

13. Водночас, УВКПЛ із занепокоєнням звертає увагу на те, що проект закону «Про тимчасово окуповану територію України» містить положення, які обмежують права людини та суперечать міжнародним зобов'язанням України. Якщо ці положення будуть ухвалені, це порушуватиме, між іншим, право на рівний захист без дискримінації та призведе до припинення постачання води й електроенергії на територіях, які перебувають під контролем озброєних груп, та до Автономної Республіки Крим, а також суперечитиме як звичасвим нормам міжнародного гуманітарного права, які стосуються надання допомоги, так і нормам міжнародного права прав людини, які вимагають від Уряду забезпечити надання цивільному населенню мінімально необхідних гуманітарних товарів⁸.

14. Рішення України, прийняте у червні 2016 р., відступити від окремих зобов'язань щодо захисту прав людини за конвенціями ООН та Ради Європи було обговорено на круглому столі, організованому Комітетом Верховної Ради України у закордонних справах та Комітетом з питань прав людини, національних меншин і міжнаціональних відносин. Беручи до увагу загальну згоду щодо потреби роз'яснити, між іншим, тривалість та географічні межі застосування такого відступу, голови цих парламентських комітетів зобов'язалися утворити робочу групу з цього питання. УВКПЛ підтримує цю ініціативу та висловлює готовність взяти участь у дискусіях робочої групи.

15. УВКПЛ продовжує здійснювати активний моніторинг ситуації з правами людини в Криму, використовуючи мережу контактів та проводячи моніторингові візити до лінії адміністративного кордону. УВКПЛ зафіксувало декілька випадків порушень прав людини у місцях тримання під вартою та застосування покарань до членів Меджлісу. Продовження переслідувань членів кримського осередку Хізб-ут-Тахріру російськими судами та переведення затриманих з Криму до пенітенціарних установ на території Російської Федерації викликає серйозні занепокоєння та свідчить про те, що триваючі порушення Резолюції

⁷ Див. розділ VII. Зміни у законодавстві та інституційні реформи.

⁸ Див. розділ VII. Зміни у законодавстві та інституційні реформи. С. Проект закону «Про тимчасово окуповану територію України».

Генеральної Асамблеї ООН 68/262 про територіальну цілісність України впливають на ситуацію з правами людини.

16. Упродовж звітного періоду УВКПЛ зміцнило технічну співпрацю та заходи з розбудови спроможності, надаючи допомогу партнерам, у тому числі Уряду України, щодо практичної реалізації їхніх зобов'язань у сфері просування та захисту прав людини⁹.

II. Право на життя, свободу, безпеку та особисту недоторканість

A. Міжнародне гуманітарне право під час ведення бойових дій

«Ми лише хочемо знати, коли ця пекельна війна закінчиться»

- Жінка, що проживає у центрі для ВПО у Донецьку

17. Досягнення повторної домовленості про режим припинення вогню та узгоджені зусилля з відведення військ та озброєння від лінії зіткнення, у тому числі з населених районів, у межах Рамкового рішення Тристоронньої контактної групи про розведення сил і засобів від 21 вересня 2016 р.¹⁰ привели до початкової деескалації бойових дій у районах, на які розповсюджується це Рішення. Водночас, неповне дотримання сторонами конфлікту – Збройними Силами України та озброєними групами «Донецької народної республіки» і «Луганської народної республіки» – умов цього рішення ставило цивільне населення під загрозу та призвело до активізації бойових дій у жовтні. Перед цивільним населенням, яке проживає поблизу лінії зіткнення, продовжують стояти щоденні ризики, пов'язані з присутністю збройних сил та озброєних груп у їхніх будинках і на вулицях. Люди продовжують відчувати довготривалі наслідки пошкоджень основних об'єктів цивільної інфраструктури внаслідок бойових дій. Було виявлено, що регулярні обстріли у денний час становлять особливі ризики для цивільного населення, у тому числі в одному випадку 21 вересня 2016 р. через них було перервано постачання гуманітарної допомоги.

18. УВКПЛ нагадує, що напади, руйнування, знищення або приведення в непридатність об'єктів, необхідних для виживання цивільного населення, а також цивільних об'єктів, забороняється нормами міжнародного

⁹ Див. розділ VIII. Технічна співпраця та розбудова спроможності щодо утвердження та захисту прав людини в Україні.

¹⁰ Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ), «Рамкове рішення тристоронньої контактної групи про розведення сил і засобів», 21 вересня 2016 р. (див.: <http://www.osce.org/cio/266266>).

гуманітарного права¹¹. У селі Степне, яке перебуває під контролем Уряду, мешканці не мають доступу до води з того часу, як 15 квітня 2016 р. обстрілами було пошкоджено електростанцію у сусідньому Докучаївську. Водогони, що проходять через підконтрольну «Луганській народній республіці» територію, зазнали серйозних пошкоджень від обстрілів, що обмежило доступ населення до води. У Макіївці (місті, контрольованому «Донецькою народною республікою») 14 вересня та 5 жовтня було пошкоджено критично важливе електричне обладнання. Також 14 вересня була обстріляна водоочисна станція, розташована між Авдіївкою та Ясинуватою. У селищі Жованка, що входить до Зайцевого, мешканці не мають електроенергії з червня 2016 р.

19. Школи та інші навчальні заклади у зоні конфлікту продовжують зазнавати пошкоджень від обстрілів та перестрілок. У ніч з 13 на 14 вересня були обстріляні дві школи на територіях, які перебувають під контролем «Донецької народної республіки»: ЗОШ № 44 у Макіївці потрапила під мінометний вогонь, а у ЗОШ № 3 у Докучаївську у навчальний час влучили кулі зі стрілецької зброї. 4 жовтня було обстріляно ЗОШ № 2 у Мар'їнці, яка перебуває під контролем Уряду. Наступного дня, 5 жовтня, ЗОШ № 77 та ДНЗ № 154 постраждали від вибуху, який стався поблизу.

20. УВКПЛ нагадує, що сторони конфлікту зобов'язані вживати всіх можливих заходів захисту населення, яке перебуває під їх контролем, від наслідків військових дій. Мешканці повідомили УВКПЛ про свої побоювання, що присутність позицій українських військовослужбовців поблизу їхніх будинків¹² ставить їх під загрозу та піддає ризику нападів. УВКПЛ також зафіксувало тривожний випадок пошкодження майна з метою помсти: члени озброєних груп у Донецьку здійснили напад на будинок члена батальйону «Дніпро-1»¹³.

В. Людські жертви

21. Упродовж звітнього періоду інтенсивність бойових дій у зоні конфлікту на сході України та показники кількості жертв серед цивільного населення були різними. Друга половина серпня характеризувалася ескалацією зіткнень у низці гарячих точок у Донецькій області та збільшенням кількості смертей та травм серед цивільного населення. Після досягнення повторної домовленості про режим припинення вогню у вересні кількість жертв серед цивільного населення суттєво зменшилася. У жовтні вона знову зросла, що було викликано інтенсифікацією бойових дій вздовж лінії зіткнення. У першій половині листопада відбулася певна деескаляція бойових зіткнень, і кількість жертв серед цивільного населення зменшилася.

¹¹ Стаття 14, Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р., що стосується захисту жертв збройних конфліктів міжнародного характеру (Протокол II), від 8 червня 1977 р.

¹² Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 2 вересня 2016 р.; візит на місце, проведений 26 вересня 2016 р.

¹³ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 9 вересня 2016 р.

22. У період між 16 серпня та 15 листопада 2016 р. УВКПЛ задокументувало 164 цивільні жертви, пов'язані з конфліктом¹⁴: 32 загиблих (десять жінок, 21 чоловік і один хлопець) та 132 поранених (44 жінки і дві дівчини, 77 чоловіків, п'ять хлопців і чотири дорослі особи невідомої статі). Це на 13 відсотків менше, ніж у попередньому звітному періоді (16 травня – 15 серпня 2016 р.), коли УВКПЛ зафіксувало 188 жертв серед цивільного населення (28 загиблих і 160 поранених).

23. Обстріли з різних артилерійських систем спричинили більше 60 відсотків усіх жертв серед цивільного населення: 13 вбитих (три жінки і десять чоловіків) і 88 поранених (37 жінок і дівчина, 48 чоловіків і хлопець, одна доросла особа невідомої статі). 20 відсотків цих жертв (троє загиблих і 18 поранених) були задокументовані на території, які перебувають під контролем Уряду, а 80 відсотків (десять загиблих і 70 поранених) – на територіях, підконтрольних озброєним групам.

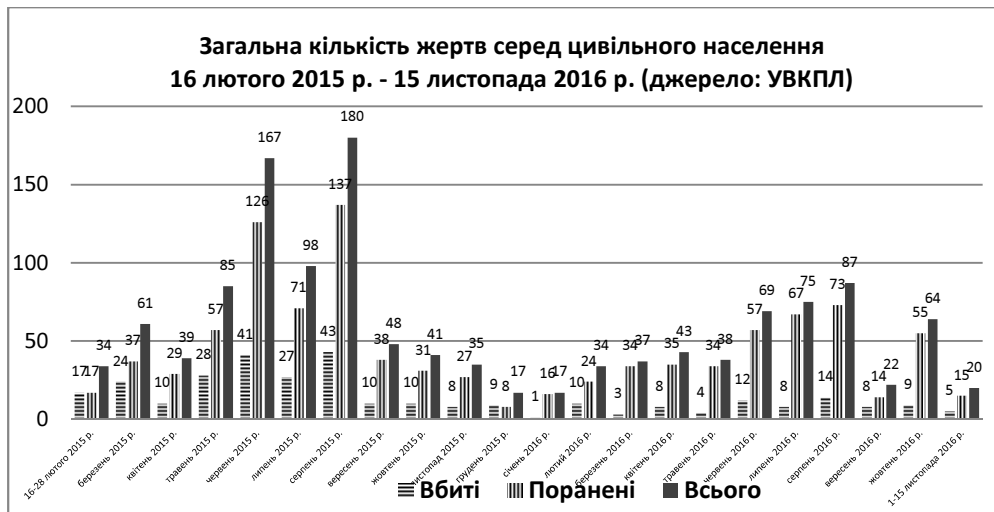
24. Міни, вибухонебезпечні пережитки війни, розтяжки та саморобні вибухові пристрої стали причиною смерті 10 осіб (двох жінок та восьми чоловіків) та поранення 25 осіб (двох жінок та дівчини; 15 чоловіків і чотирьох хлопців, трьох дорослих осіб невідомої статі). Використання стрілецької зброї та легкого озброєння призвело до 21 жертви: п'ять осіб було вбито (три жінки, чоловік і хлопець) та 16 отримали поранення (чотири жінки і 12 чоловіків). Дві смерті (жінка і чоловік) та два поранення (жінка і чоловік) були спричинені ДТП за участі військової техніки у зоні конфлікту. Один чоловік отримав поранення від невстановленої вогнепальної зброї. Одна жінка і один чоловік померли від серцевого нападу на блокпостах, оскільки не змогли отримати належної медичної допомоги.

25. За оцінками УВКПЛ, загалом упродовж всього періоду конфлікту (з середини квітня 2014 р. до 15 листопада 2016 р.) загальна кількість вбитих серед цивільного населення перевищує 2000 осіб; окрім того, у зоні конфлікту загинули 298 пасажирів та членів екіпажу рейсу «МН-17». Кількість цивільних осіб, які зазнали поранень у зв'язку з конфліктом, оцінюється на рівні 6-7 тисяч осіб.

26. Загалом з середини квітня 2014 р. до 15 листопада 2016 р. УВКПЛ зафіксувало 32 453 жертви, пов'язаних з

¹⁴ Для підготовки цієї доповіді УВКПЛ проаналізувало інформацію про жертви серед цивільного населення шляхом вивчення великої кількості різних джерел інформації, які вважаються достовірними та надійними. У ході документування й аналізу кожного інциденту УВКПЛ добросовісно перевіряє інформацію про жертви із якомога ширшого переліку джерел, зокрема з відкритих доповідей ОБСЄ, свідчень свідків, жертв і осіб, які безпосередньо постраждали від певного інциденту, учасників бойових дій, лідерів громадської думки, медичного персоналу та інших осіб. У деяких випадках висновки можна зробити лише після декількох тижнів або навіть місяців вивчення ситуації. Це може означати, що певні висновки щодо жертв серед цивільного населення також можуть бути переглянуті з часом із появою нових даних. УВКПЛ не стверджує, що статистичні дані, представлені у цій доповіді, є повними. Дані про жертви серед цивільних осіб можуть бути заниженими через обмеження щодо їх отримання, зокрема через відсутність доступу до певних географічних районів чи нестачу інформації за деякі часові проміжки.

конфліктом, серед Збройних Сил України, цивільного населення та членів озброєних груп. Ця кількість включає 9733 загиблих, та 22 720 поранених¹⁵.

С. Зниклі безвісти та пошук останків

27. Точна кількість осіб, які зникли безвісти у результаті конфлікту, є невідомою. Документування зникнення перервалося через конфлікт у 2014 р. і відновилося окремо на територіях, які перебувають під контролем Уряду, та на підконтрольних озброєним групам територіях. Крім того, відсутність координації між різними державними органами призвела до появи різних оцінок кількості осіб, зниклих безвісти у зоні конфлікту: від 488 до 1376¹⁶.

28. Деякі особи, які вважаються Урядом зниклими безвісти, можуть утримуватися під вартою без зв'язку із зовнішнім світом на територіях, що перебувають під контролем озброєних груп, або навпаки. Сотні тіл на територіях, які перебувають під контролем Уряду, та на територіях,

¹⁵ Це консервативна оцінка, виведена ММПЛУ з доступних даних. Загальна цифра включає: жертви серед Збройних Сил України за даними української влади; 298 пасажирів та членів екіпажу рейсу «МН-17»; жертви серед цивільного населення на території, що перебуває під контролем Уряду України, відповідно до інформації, наданої місцевою владою та обласними управліннями внутрішніх справ Донецької і Луганської областей; а також жертви серед цивільного населення і членів озброєних груп на територіях, які знаходяться під контролем «Донецької народної республіки» та «Луганської народної республіки», згідно з даними, що надаються озброєними групами, так званою «місцевою владою» та місцевими закладами охорони здоров'я. Ці дані є неповними через відсутність інформації щодо певних географічних районів і часових проміжків, а також через загальну нестачу інформації, особливо щодо кількості жертв серед військових. Зростання показників людських жертв за різні звітні періоди не обов'язково означає, що кількість жертв збільшилась саме у певний період: такі випадки могли статися раніше, але були задокументовані саме під час певного звітного періоду.

¹⁶ За даними Головного управління Національної поліції у Донецькій області, з початку «операції із забезпечення безпеки» Уряду до 26 жовтня 2016 р. у Донецькій області безвісти зникли 865 осіб. Головне управління Національної поліції у Луганській області повідомляє про зникнення безвісти 572 осіб (станом на 10 жовтня). Список осіб, які зникли безвісти, що ведеться СБУ, станом на 26 жовтня 2016 р. нараховує 495 прізвищ. Станом на 21 жовтня 2016 р. «Донецька народна республіка» зафіксувала 488 осіб, зниклих безвісти. Окрім цього, Національна поліція України веде відкриту (шоправда, застарілу) базу даних зниклих безвісти – вона нараховує 1 376 осіб (див.: <https://www.npu.gov.ua/uk/publish/article/1141400>).

підконтрольних озброєним групам (у моргах та у похованнях), залишаються невстановленими. Триває пошук останків у районах, де велися інтенсивні бойові дії. Починаючи з осені 2014 р. Уряд України проводить систематичні аналізи ДНК тіл невстановлених осіб, та родичів осіб, які зникли безвісти, що дозволяє ідентифікувати сотні останків. Однак на територіях, які перебувають під контролем озброєних груп, немає можливості проводити взяття зразків ДНК, а між Урядом України та озброєними групами не налагоджено обмін результатами судово-медичних експертиз.

29. Позитивним зрушенням є розробка законопроекту «Про правовий статус безвісно зниклих осіб» розробленого за сприяння Міністерства з питань тимчасово окупованих територій та ВПО, який передбачає створення комісії з питань зниклих осіб. Такі кроки мають вирішальне значення для виконання зобов'язань України в рамках Міжнародного гуманітарного права, а саме вжити всіх можливих заходів для обліку осіб, які вважаються безвісно зниклими та надати їхнім сім'ям інформацію щодо їх долі.

Д. Позасудові страти, зникнення, позбавлення волі, катування та жорстоке поводження

«У нас є тисяча способів змусити тебе говорити. Ти вже протримався більше доби, це майже рекорд тут!»

– Державна посадова особа – потерпілому від тримання від вартою без зв'язку із зовнішнім світом у Покровську

Позасудові страти

30. Упродовж звітного періоду УВКПЛ продовжило перевіряти повідомлення про позасудові страти та свавільні вбивства українських військовослужбовців, цивільних осіб та людей, пов'язаних з озброєними групами, які сталися у зоні конфлікту у 2014 та 2015 рр., зокрема, в Іловайську у серпні 2014 р. та у Дебальцевому у лютому 2015 р. УВКПЛ представить висновки у сімнадцятій доповіді щодо ситуації з правами людини в Україні.

31. УВКПЛ також задокументувало факти, які свідчать про те, що члени «Донецької народної республіки» у жовтні 2014 р. побили чоловіка до смерті. Колишній член добровольчого батальйону «Донбас», пов'язаного зі Збройними Силами України, якого члени «Донецької народної республіки» позбавили волі у колишній будівлі управління СБУ на вул. Щорса, 62, і з яким УВКПЛ провело інтерв'ю, став свідком жорстокого побиття особи, позбавленої волі і чув, як медичний працівник відмовився надавати медичну допомогу потерпілому. Після цього співрозмовник УВКПЛ більше не бачив потерпілого, пізніше йому повідомили, що чоловік «дав дуба»¹⁷.

¹⁷ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 4 листопада 2016 р.

Насильницькі зникнення та викрадення

32. УВКПЛ занепокоєне, що Служба безпеки України (СБУ) продовжує скоювати насильницькі зникнення, тримати осіб в ув'язненні без зв'язку із зовнішнім світом та вживати заходів для приховування інформації про їхнє місце перебування та долю. Викрадення, які скоюють члени озброєних груп, продовжують спричиняти страждання та відчуття невизначеності родичів потерпілих.

Збройні Сили України та правоохоронні органи

33. УВКПЛ провело інтерв'ю з чоловіком, якого, за його словами, СБУ піддала насильницькому зникненню та тримала під вартою без зв'язку із зовнішнім світом упродовж шести місяців. Після того, як він провів 15 місяців під вартою в очікуванні суду, 15 квітня 2016 р. суд у Бердянську звільнив його у залі суду за строк, який він відбув. Коли він виходив з зали суду, СБУ повторно затримала його та перевезла до управління СБУ в Маріуполі. Там його тримали під вартою без зв'язку із зовнішнім світом у закритому стрілецькому тирі та приміщенні для зберігання зброї. За інформацією Генеральної Прокуратури України, 30 серпня 2016 р. Донецька обласна прокуратура ініціювала кримінальне розслідування щодо його незаконного затримання представниками правоохоронних органів¹⁸. На період з 4 до 11 вересня 2016 р. його перевели у приватну квартиру в Маріуполі. Його було звільнено 14 жовтня 2016 р. СБУ заперечує факт затримання та тримання під вартою потерпілого¹⁹.

34. УВКПЛ також відомо про два інші випадки зникнення затриманих. Вони трималися під вартою без зв'язку із зовнішнім світом в управлінні СБУ в Маріуполі. Під час візиту представників підкомітету ООН із попередження катувань у вересні 2016 р. їх тимчасово перевели до приватної квартири²⁰. УВКПЛ відзначає, що переміщення зазначених вище трьох затриманих з СБУ Маріуполя до приватних квартир, збіглося в часі з візитом представників підкомітету ООН із попередження катувань до будівлі СБУ в Маріуполі 7 вересня 2016 р.

35. Щонайменше п'ять осіб, яких утримували у будівлі СБУ у Харкові, лишаються насильницьки зниклими. Чоловік, якого утримують у Харкові, був викрадений СБУ після того, як Старобільський суд звільнив його з-під варти 21 квітня 2016 р.²¹ СБУ продовжує заперечувати затримання та утримування будь-кого в приміщенні СБУ Харкова²².

Озброєні групи

36. 24 серпня 2014 р. члени козацьких озброєних груп забрали трьох чоловіків віком 21, 22 і 35 років з їхнього дому. Члени озброєних груп надягли наручники на трьох осіб, зав'язали їхні очі та посадили до автомобілів. Як

¹⁸ За статтею 365-2 Кримінального Кодексу України. Згідно з інформацією, наданою ММПЛУ Генеральною Прокуратурою 5 грудня 2016 р.

¹⁹ Служба Безпеки України, інформація надана ММПЛУ 5 грудня 2016 р.

²⁰ Інтерв'ю, проведені ММПЛУ 23 вересня, 15 та 19 жовтня 2016 р.

²¹ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 26 вересня 2016 р.

²² Служба Безпеки України, інформація надана ММПЛУ 5 грудня 2016 р.

повідомляється, їх привезли до «комендатури» Стаханова, але за декілька днів вони зникли. З того часу родичі трьох осіб не отримали жодної інформації про їхню долю чи місце перебування²³. 17 вересня 2014 р. двоє озброєних «козаків» забрали бізнесмена з його офісу, і за дві години ті самі чоловіки прийшли до офісу потерпілого, провели там обшук та вилучили його речі. З того часу його місце знаходження залишається невідомим²⁴. Усі три випадки викрадення сталися у 2014 р. у Стаханові Луганської області, коли цей район перебував під контролем озброєної групи козаків.

Незаконні та свавільні затримання, катування та жорстоке поводження

Збройні Сили України та правоохоронні органи

37. Упродовж звітнього періоду УВКПЛ також зафіксувало низку випадків, які свідчать про те, що ситуація із використанням залякування та примусу на перших етапах тримання осіб під вартою у порівнянні з 2014 та 2015 рр. суттєво не поліпшилася²⁵. УВКПЛ має достатньо перевіреної інформації, щоб вважати, що особи, яких затримують у зв'язку зі збройним конфліктом, часто тримаються під вартою незаконно та без зв'язку із зовнішнім світом. Формальна реєстрація затримання осіб часто не своєчасна, що позбавляє їх доступу до правової і медичної допомоги та зв'язку із зовнішнім світом²⁶. Упродовж строку перебування під вартою без відповідної реєстрації затриманих тримають у неофіційних місцях позбавлення волі перед тим, як передавати їх до правоохоронних органів або офіційних місць позбавлення волі, таких як ізолятор тимчасового тримання (ІТТ) та слідчі ізолятори (СІЗО), що знаходяться у веденні Міністерства Юстиції.

38. Упродовж звітнього періоду УВКПЛ продовжило користуватися ефективним доступом до офіційних місць позбавлення волі, роботу яких забезпечує Уряд²⁷. У період між 5 та 9 вересня 2016 р. представники підкомітету ООН із попередження катувань приїхали до України, щоб завершити свій візит, який було перервано у травні 2016 р. Під час візиту у вересні представникам підкомітету було надано повний та безперешкодний доступ до місць позбавлення волі, у тому числі до низки адміністративних приміщень СБУ²⁸.

²³ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 1 вересня 2016 р.

²⁴ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 1 вересня 2016 р.

²⁵ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 23 серпня 2016 р.

²⁶ В одному випадку чоловік утримувався 10 днів без формальної реєстрації затримання. Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 2 березня 2016 р.

²⁷ СІЗО (слідчі ізолятори), виправні колонії та ІТТ (ізолятори тимчасового тримання), а також єдине офіційне місце позбавлення волі Служби безпеки України – СІЗО СБУ в Києві (всі інші особи, позбавлені волі СБУ, мають утримуватися у загальних СІЗО).

²⁸ Підкомітет з попередження катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання, "Орган ООН з недопущення катувань завершив візит до України", 13 вересня 2016 р. (Доступно за посиланням: <http://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=20475&LangID=E>).

39. За оцінками УВКПЛ, станом на жовтень 2016 р. стосовно 150-250 осіб або ведуться розслідування органами влади та вони перебувають під вартою, або тривають судові процеси за обвинуваченнями, пов'язаними з конфліктом²⁹. Окрім цього, кількість осіб, яких засудили за дії, пов'язані з конфліктом, у 2014-2016 рр. і які нині відбувають покарання, нараховує 200-300 чоловік. У вересні 2016 р. Головне управління Національної поліції у Донецькій області повідомило про те, що впродовж перших дев'яти місяців 2016 р. було затримано 220 осіб, «пов'язаних із незаконними збройними формуваннями»³⁰. 37 з них були поміщені під варту.

40. 27 червня 2016 р. поблизу підконтрольного Уряду села Широкине у Донецькій області Збройні Сили України захопили вісьмох членів «Донецької народної республіки». Декілька затриманих заявили про те, що їх упродовж трьох днів тримали із закритою головою та били. На четвертий день тримання під вартою їх усіх привезли до підвалу будівлі СБУ в Маріуполі, де вони провели ніч, а потім їх перевели до маріупольського ІТТ (ізолятора тимчасового тримання). 1 липня 2016 р. усі вісім затриманих були поміщені до СІЗО у Маріуполі³¹. 9 жовтня 2016 р. одного з них відвезли з СІЗО до лікарні, де йому зробили невідкладну хірургічну операцію. Затриманий повідомив УВКПЛ, що він «спіткнувся і впав» у своїй камері³².

41. 28 лютого 2015 р. на блокпості, службу на якому несли українські військові, було затримано члена озброєних груп. Там його побили, зв'язали руки та зав'язали очі клейкою стрічкою, а потім відвезли до підвалу невстановленого будинку. Впродовж двох днів чоловіки у камуфляжі «кололи його ножем». Після цього його перевели до управління СБУ в Маріуполі, де його помістили в одне з приміщень у підвалі, а потім перевели до стрілецького тиру в цьому ж будинку. Там він побачив 15 інших затриманих, деякі з яких були в синцях та мали травми³³.

42. У березні 2015 р. чоловіки у камуфляжі привезли затриманого до відділку поліції у Бахмуті Донецької області, де йому наказали стати на коліна, а потім побили ногами та кийками. У певний момент один з кривдників намалював мішень на аркуші паперу та прикріпив її до

²⁹ Проти них висунуто обвинувачення за статтями: 109 (Дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади), 110 (посягання на територіальну цілісність і недоторканність України); 111 (державна зрада), 112 (посягання на життя державного чи громадського діяча, 113 (диверсія), 114 (шпигунство), 258 (терористичний акт), 258-1 (участь в теракті), 258-2 (публічне підбурювання до вчинення терористичного акту), 258-3 (створення терористичної групи чи терористичної організації), 258-4 (сприяння вчиненню терористичного акту), 258-5 (фінансування тероризму) і 260 (створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань) Кримінального кодексу.

³⁰ Проти них висунуто обвинувачення за статтями 260, 256, 294 та 258-3 Кримінального кодексу України.

³¹ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 7 липня 2016 р.

³² Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 21 жовтня 2016 р.

³³ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 6 вересня 2016 р.

спини потерпілого. Його били впродовж декількох годин, поки він не погодився дати свідчення проти себе³⁴.

43. У травні 2015 р. співробітники затримали чоловіка у приватній квартирі, надягли на нього наручники та побили по ногах і тулубу. Після цього співробітник СБУ у балаклаві наступив йому на груди та стояв так, поки потерпілий не почав задихатися. Також вони залякували членів сім'ї потерпілого, після чого він погодився співпрацювати та визнати вину. Пізніше він поскаржився на жорстоке поводження, але офіційне розслідування не було відкрито³⁵.

44. УВКПЛ занепокоєне, що медичний персонал СІЗО час від часу нехтує своїм обов'язком проводити документальну фіксацію травм затриманих, таких як синці, переломи, забої та травми внутрішніх органів. Наприклад, під час візиту до СІЗО у Старобільську 23 серпня 2016 р. УВКПЛ виявило, що у справах, коли співробітники поліції або СБУ надавали пояснення щодо травм, то самі травми не були задокументовані. Медичний персонал СІЗО систематично не надає затриманим копії медичних довідок, які підтверджують отримання ними травм, незважаючи на те, що за законом зобов'язаний це робити. Така сама тенденція спостерігається у СІЗО в Бахмуті.

45. УВКПЛ також продовжує документувати випадки порушень прав людини, скоєні членами українських добровільних батальйонів у 2014 р., а також випадки, які сталися на початку 2016 р. 20 січня група членів батальйону «Дніпро-1» здійснила напад на будинок в Авдіївці, жорстоко побила чоловіка, підávalа його удушенню пластиковим пакетом та імітації страти³⁶.

46. У трьох окремих випадках в період з серпня по листопад 2014 р., члени батальйону «Донбас» взяли у загальній кількості сім цивільних заручників, піддали їх катуванням та жорстокому поводженню на своїй базі у Покровську (раніше – Красноармійськ) та отримали за них великий викуп. Один потерпілий розповів «біль був настільки нестерпним, що я хотів померти... Я справді просив їх вбити мене, я не міг це витримати»³⁷.

Озброєні групи

47. Нова інформація, зафіксована УВКПЛ, підтверджує сформовану раніше тенденцію, яка свідчить, що озброєні групи регулярно піддають позбавлених волі осіб катуванням та жорстокому поводженню. Потерпілі часто боялись або не були готові говорити про поводження, від якого вони постраждали.

48. 18 вересня 2016 р. на блокпості «Успенка» між територією, що перебуває під контролем «Донецької народної республіки», та Російською Федерацією було затримано чоловіка. В період з 1 по 11 жовтня його доля та місце перебування були невідомі, хоча його сім'я

³⁴ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 6 вересня 2016 р.

³⁵ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 23 серпня 2016 р.

³⁶ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 10 листопада 2016 р.

³⁷ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 31 серпня 2016 р.

неодноразово направляла запити до органів влади Російської Федерації та де факто органів влади «Донецької народної республіки». Перед 18 жовтня його перевели з поліцейського ізолятора у Таганрозі, Російська Федерація, до «місця позбавлення волі» «міністерства державної безпеки» «Донецької народної республіки», де йому пред'явили обвинувачення у шпигунстві. УВКПЛ занепокоєне з приводу тримання його під вартою поза захистом закону та поведінням з ним упродовж 10 днів, коли його місце знаходження залишалося невідомим. УВКПЛ також звертає увагу на факти, які свідчать, що органи влади Російської Федерації перевели чоловіка під варту «міністерства державної безпеки» «Донецької народної республіки».

49. 14 вересня 2016 р. УВКПЛ мало змогу відвідати чотирьох дітей, позбавлених волі у Донецьку. За інформацією УВКПЛ, діти були позбавлені волі 30 або 31 серпня та тримаються в окремих камерах у приміщенні «міністерства державної безпеки» у Донецьку на вул. Шевченка, 2-б. УВКПЛ занепокоєне, що неповнолітні затримані не мали зв'язків зі своїми сім'ями впродовж щонайменше двох тижнів³⁸. Пізніше УВКПЛ повідомили, що 20 жовтня 2016 р. дітей перевели до СІЗО у Донецьку.

50. У червні 2016 р. двоє чоловіків були викрадені членами озброєної групи «Луганської народної республіки». Чоловіки у камуфляжі били їх, катували, а також звинуватили у шпигунстві. Один чоловік помер³⁹.

51. У серпні 2014 р. жителя Донецька (який перебуває під контролем озброєних груп), якого підозрювали у коректуванні вогню українських військових, було позбавлено волі у своїй квартирі та привезено до будівлі колишньої Донецької академії міліції. Там його завели до підвалу та побили по всьому тілу кийками і п'ятилітровими пластиковими пляшками з водою. Один з кривдників наніс йому опіки сигаретою на плечі, руці та спині⁴⁰.

52. Точна кількість осіб, позбавлених волі озброєними групами «Донецької народної республіки» та «Луганської народної республіки», залишається невідомою. Більшість з них – особи, засуджені ще до початку конфлікту, які відбувають покарання у виправних колоніях та інших установах виконання покарань (на території «Донецької народної республіки» є 14 таких установ, на території, яка перебуває під контролем озброєних груп «Луганської народної республіки» – 12), та особи, які станом на початок конфлікту перебували під вартою в очікуванні суду, і справи яких ще не було розглянуто у суді (такі ув'язнені тримаються у СІЗО в Донецьку та Луганську). За оцінками УВКПЛ, станом на листопад 2016 р. їхня загальна кількість складає 9500 тисяч осіб (приблизно 5 тисяч осіб на території «Донецької народної республіки» та приблизно 4500 тисяч – на території «Луганської народної республіки»). Упродовж

³⁸ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 14 вересня 2016 р.

³⁹ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 20 жовтня 2016 р.

⁴⁰ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 28 жовтня 2016 р.

2015-2016 рр. щонайменше 131 позбавлену волі особу було переведено з територій, які перебувають під контролем озброєних груп під контроль Уряду.

53. Інша категорія осіб позбавлених волі включає тих стосовно кого тривають «розслідування» або які вже були «засуджені» «судами» «Донецької народної республіки» та «Луганської народної республіки»⁴¹. Точна їх кількість залишається невідомою. За словами «голови» «верховного суду» «Донецької народної республіки», станом на 18 жовтня 2016 р. «військовий суд» розглядав 61 справу стосовно 72 осіб, 42 з яких перебували у місцях позбавлення волі; а 32 справи стосовно 39 осіб вже було розглянуто, 17 осіб засуджено та вони під вартою. «Суди загальної юрисдикції» розглядали 14 404 кримінальні справи стосовно 15 555 осіб, 5013 з яких перебували у місцях позбавлення волі⁴². Це цивільні особи та члени озброєних груп, яким пред'явлено обвинувачення у кримінальних злочинах та зраді. Окрема група осіб, позбавлених волі складається з українських військових та цивільних осіб, яких підозрюють у підтримці Уряду (у тому числі у «підривної діяльності» та «шпигунстві»). Їхня точна кількість залишається невідомою. Наприклад, «міністерство державної безпеки» «Луганської народної республіки» повідомляє, що «впродовж дев'яти місяців 2016 р. вони виявили, довели та припинили розвідувальну діяльність 70 агентів та довірених осіб спеціальних служб України»; їхня доля залишається невідомою.

54. За інформацією СБУ, станом на 26 жовтня 2016 р. Уряд намагається звільнити 100 таких позбавлених волі осіб. «Донецька народна республіка» стверджує, що вона тримає під вартою лише 42 з цих затриманих. Є також інші особи, затримані у зв'язку з конфліктом, яких Уряд не намагається звільнити⁴³.

55. УВКПЛ знає про низку місць, де, ймовірно, перебувають різні категорії осіб, позбавлених волі. У Донецьку такими місцями є: СІЗО на вул. Кобозєва, 4; «військова частина» відома як «вул. Молодіжна 5» на вул. Панфілова, 11⁴⁴; колишня будівля управління СБУ на вул. Щорса, 62⁴⁵; будівля «міністерства державної безпеки» на вул. Шевченка, 26⁴⁶; «управління по боротьбі з організованою злочинністю»⁴⁷ та ІТТ (ізолятор тимчасового тримання)⁴⁸. У Горлівці це «військова комендатура»⁴⁹, у Макіївці – виправна колонія № 97. На територіях, які перебувають під контролем «Луганської народної республіки», такими місцями є СІЗО у Луганську на вул. 24-та Лінія, 4, та «управління з боротьби з

⁴¹ Див. параграфи 75-81.

⁴² Як повідомляється, ці 5013 осіб включають затриманих до початку конфлікту, та тих, хто був затриманий починаючи з середини квітня 2014 р.

⁴³ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 14 вересня, 2016 р.

⁴⁴ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 20 вересня 2016 р.

⁴⁵ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 20 вересня 2016 р.

⁴⁶ Інтерв'ю проведене ММПЛУ 14 вересня 2016 р.

⁴⁷ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 20 вересня 2016 р.

⁴⁸ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 20 вересня, 7 листопада 2016 р.

⁴⁹ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 20 вересня 2016 р. ММПЛУ, UKR/16/0662.

організованою злочинністю» у Стаханові⁵⁰. Цей перелік місць позбавлення волі не є повним. Наприклад, 7 серпня 2015 р. у Донецьку було затримано два чоловіки – нібито у зв'язку з їхньою підприємницькою діяльністю. Їх тримали на базі озброєних груп поблизу шахти імені Абакумова неподалік села Старомихайлівка⁵¹.

56. Незважаючи на численні запити, впродовж звітнього періоду УВКПЛ продовжували відмовляти у безперешкодному доступі до місць позбавлення волі на територіях, підконтрольних озброєним групам. Відтак, УВКПЛ не мало можливості повністю оцінити умови тримання під вартою на територіях, які перебувають під контролем озброєних груп, та продовжує бути занепокоєним тим, що позбавлені волі можуть піддаватися катуванням та іншим жорстоким, нелюдським або таким, що принижують гідність, видам поведження та покарання (жорстокому поведженню), у тому числі сексуальному та гендерно обумовленому насильству. За свідченнями колишніх ув'язнених, родичів осіб, які перебувають у місцях позбавлення волі зараз, та інших джерел⁵², умови тримання під вартою у різних місцях є різними: як повідомляється, у деяких з них харчування достатньо належне, у той час як в одній установі ув'язнені отримували переважно «перлову кашу і суп без м'яса або з дуже маленькою кількістю м'яса» та хліб; у деяких колоніях опалення є недостатнім і ув'язнені страждають від холоду; у деяких колоніях доступ до медичної допомоги та лікування залишається недостатнім. Стандартним дисциплінарним заходом, який застосовується у різних місцях позбавлення волі, є одиночне ув'язнення на строк до 15 діб.

57. Впродовж звітнього періоду, на територіях, які перебувають під контролем озброєних груп, декілька осіб були позбавлені волі, як «українські шпигуни та диверсанти». Декількох молодих чоловіків було позбавлено волі у жовтні та листопаді в Луганську; на початку листопада «міністерство державної безпеки» «Луганської народної республіки» оприлюднило відеозаписи їхнього «визнання вини». Суддя з Луганська, який у 2014 р. переїхав до підконтрольного Уряду Северодонецька, був позбавлений волі 15 жовтня 2016 р. під час поїздки до Краснодону (який перебуває під контролем озброєних груп) на поховання свого батька. Як повідомляється, він «звинувачується» озброєними групами «Луганської народної республіки» у «державній зраді». УВКПЛ занепокоєне з приводу умов тримання під вартою та ставлення до цих затриманих та звернулася із запитом щодо надання доступу до осіб, позбавлених волі. Досі УВКПЛ відмовляли у такому доступі.

⁵⁰ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 7 жовтня 2016 р. ММПЛУ, UKR/16/0708.

⁵¹ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 9 вересня 2016 р.

⁵² Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 21 жовтня 2016 р.

Е. Сексуальне та гендерно обумовлене насильство

«Якщо Ви збираєтесь звалтувати мене, краще застрелить прямо тут»

– Жінка, затримана на блокпості

58. УВКПЛ продовжує фіксувати випадки сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом. На додаток до сексуального насильства, що застосовується до осіб, затриманих у зв'язку з конфліктом, УВКПЛ також зафіксувало випадки, які свідчать про сексуальне насильство та домагання проти молодих жінок на підконтрольних Уряду контрольних пунктів в'їзду-виїзду (КПВВ) вздовж лінії зіткнення.

59. 12 вересня 2016 р. жінка рухалася одним з транспортних коридорів у Донецькій області. На підконтрольному Уряду блокпості їй сказали, що з її пропуском є проблема, і направили її до координаційного центру блокпосту. Співробітник відклав її паспорт в сторону, попросив зайти до приміщення, закрив вікно та зачинив двері. Він сказав потерпілій, що помітив її місяць тому та навмисне зробив помилку, коли оновлював її пропуск. Після цього він сказав, щоб вона поїхала з ним до готелю, інакше її викрадуть та поховають живцем. Потім кривдник насильно посадив жінку собі на коліна та торкався її тіла. Вона розповіла УВКПЛ, що плакала та благала відпустити її. За півтори години він погодився відпустити її за умови, що вона повернеться до блокпосту, погрожуючи їй фізичним насильством та шантажуючи її. Потерпіла погодилася повернутися, оскільки вона хотіла звільнитися. УВКПЛ допомогло їй подати заяву до поліції⁵³.

60. У березні 2016 р. три жінки⁵⁴ їхали автомобілем до Торецька для отримання гуманітарної допомоги. Їх зупинили на блокпості, контрольованому батальйоном «Айдар». Командир відмовився пропускати автомобіль, заявляючи, що чоловік однієї з жінок розшукується СБУ. У неї вилучили паспорт та телефон. Після цього командир батальйону «Айдар» сів до автомобіля, поклав руку на коліно потерпілої та сказав, що питання можна легко вирішити. Коли вона відмовилася, командир викликав озброєних чоловіків у камуфляжі без знаків розрізнення, які відвезли жінок до найближчого відділку поліції. Там жінок допитали та перевірили їхні телефони. Коли жертва попросила правоохоронців навести докази, що її чоловік розшукується, вони цього не зробили. Після численних прохань потерпілої та двох інших жінок за декілька годин їх звільнили.

61. УВКПЛ також задокументувало додаткові випадки, які підтверджують виявлену раніше тенденцію щодо скоєння сексуального насильства у місцях позбавлення волі проти

⁵³ Інтерв'ю, проведене ММППЛУ 16 вересня 2016 р.

⁵⁴ Інтерв'ю, проведене ММППЛУ 16 вересня 2016 р.

тих осіб, які вважаються членами озброєних груп чи пов'язаними з ними особами, або їхніх родичів для того, щоб покарати, принизити або отримати від них визнання вини⁵⁵.

62. У червні 2015 р. десять невстановлених озброєних чоловіків затримали жінку⁵⁶ у неї вдома та привезли її до підвалу управління СБУ в Маріуполі. Там до неї застосували катування, допитували, роздягли догола та принижували. Коли потерпілу змусили визнати свою вину на камеру, на відеозаписі було видно, що вона надягла не весь свій одяг. Станом на 15 листопада 2016 р. вона продовжувала перебувати в ув'язненні. Незважаючи на те, що у суді жертва свідчила про тортури, яким піддавалась, СБУ повідомляла УВКПЛ, що для обґрунтування її тверджень не вистачало незаперечних даних судово-медичної експертизи⁵⁷. УВКПЛ зазначає, що у випадках гендерно обумовленого та сексуального насильства, окрім результатів судово-медичної експертизи можуть вважатись доказовими і інші докази⁵⁸.

63. У серпні 2014 р. невстановлені озброєні чоловіки затримали чоловіка та жінку⁵⁹, яких підозрюють у зв'язках з озброєними групами, та помістили їх під варту місцевих правоохоронних органів. Там чоловіка допитували, катували та погрожували стратою. У цей час його жінку допитували в окремому приміщенні, били та погрожували зґвалтуванням. Пізніше цього дня їх обох звільнили⁶⁰.

Озброєні групи

64. Збір свідчень з першоджерел щодо сексуального насильства, скоєного у зв'язку з конфліктом на підконтрольних озброєним групам територіях, залишається складним завданням. Зважаючи на загальну безкарність, відсутність послуг для осіб, які пережили сексуальне насильство, доступу до правосуддя та повоювання щодо помсти, жертви та члени їхніх сімей не хочуть повідомляти про випадки сексуального насильства, пов'язані з конфліктом. Ця проблема загострюється відсутністю доступу до осіб, позбавлених волі «Донецькою народною республікою» та «Луганською народною республікою», що унеможливає будь-який незалежний контроль. Це викликає занепокоєння щодо того, що можна очікувати на найгірше, у тому числі на те, що цих осіб можуть піддавати сексуальному та гендерно обумовленому насильству.

65. УВКПЛ зафіксувало повідомлення та спробувало отримати більше інформації щодо вбивства 20-річної жінки, тіло якої було знайдене у квітні 2016 р. в Алчевську у Луганській області. За інформацією з місцевих джерел, її зґвалтували та задушили. Як повідомляється, тіло було

⁵⁵ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 26 серпня, 27 вересня 2016 р.

⁵⁶ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 26 серпня 2016 р.

⁵⁷ Служба Безпеки України, інформацію надано ММПЛУ 5 грудня 2016 р.

⁵⁸ Міжнародний Протокол з документації та розслідування сексуального насильства в період конфлікту (Див.: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/319054/PSVI_protocol_web.pdf).

⁵⁹ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 27 вересня 2016 р.

⁶⁰ За статтею 258-3 Кримінального кодексу України.

знайдене неподалік від позицій «Луганської народної республіки». Родичі потерпілої відмовилися спілкуватися з УВКПЛ.

III. Відповідальність за порушення прав людини і здійснення правосуддя

A. Відповідальність за порушення прав людини на сході України

«Це був воєнний час. Ми не ставили багато запитань. Значить, все так і мало бути»

- Співробітник СБУ надає свідчення у суді щодо жорстокого поводження з Олександром Агафоновим

Відповідальність за порушення, скоєні озброєними групами
66. Упродовж звітного періоду Генеральна прокуратура України доповіла про зрушення у розслідуванні злочинів, скоєних командирами озброєних груп «Донецької народної республіки» та «Луганської народної республіки».

67. 31 серпня Подільський районний суд м. Києва виніс рішення на користь судового провадження проти «голови» «Луганської народної республіки» у зв'язку з викраденням Надії Савченко за відсутності обвинуваченого (*in absentia*). За інформацією Генеральної прокуратури, очікується, що впродовж цього судового провадження свідчення нададуть 17 осіб.

68. 14 вересня Головна Військова Прокуратура доповіла про завершення досудового розслідування щодо командира батальйону «Сомалі» «Донецької народної республіки» та встановлення підстав для пред'явлення проти нього обвинувачень у викраденні людини, незаконному позбавленні волі та порушенні законів ведення війни⁶¹. Його звинувачують у жорстокому поводженні з полоненими українськими військовослужбовцями, у тому числі з Ігорем Брановицьким⁶², якого, за словами свідків, 21 січня 2015 р. стратив громадянин Російської Федерації, командир батальйону «Спарта» «Донецької народної республіки».

Відповідальність за порушення, скоєні Збройними Силами України або силами безпеки

69. УВКПЛ спостерігало за низкою показових випадків судового переслідування військовослужбовців Збройних Сил України та співробітників сил безпеки. Незважаючи на те, що стосовно низки співробітників СБУ було проведено судове переслідування на основі різних обвинувачень,

⁶¹ Також йому пред'явили обвинувачення за статтями 146 (незаконне позбавлення волі або викрадення людини), 258 (терористичний акт), 258-3 (створення терористичної групи чи терористичної організації), 437 (планування, підготовка, розв'язування та ведення агресивної війни) та 438 (порушення законів та звичаїв війни) Кримінального кодексу України.

⁶² Тематична доповідь УВКПЛ про Порушення права на життя в Україні у період між січнем 2014 р. та травнем 2016 р., Додаток I, пункт 25.

УВКПЛ продовжує фіксувати випадки, коли співробітники СБУ користуються безкарністю, зокрема за порушення прав людини, скоєні ними під час виконання своїх службових обов'язків.

70. Певна кількість солдат та співробітників правоохоронних органів України були затримані за обвинуваченнями, пов'язаними з конфліктом, такими як застосування катувань, перевищення службових повноважень та державна зрада. Деякі з них тримаються під вартою в одиночних камерах, в одному випадку таке тримання під вартою триває більше 7 місяців⁶³.

71. Судовий процес, що триває щодо двох співробітників СБУ, яких звинувачують у застосуванні катувань до Олександра Агафопова, є прикладом системних перешкод до притягнення посадових осіб до відповідальності за злочини, скоєні у зв'язку зі збройним конфліктом. До суду притягнуто лише двох співробітників СБУ, незважаючи на те, що участь у перевезенні та триманні під вартою Агафопова брали ще два співробітники СБУ в Ізюмі. Окрім цього, УВКПЛ занепокоєне, що керівництво управління поліції та СБУ в Ізюмі в усній формі потурали практиці переведення затриманих з-під варти поліції до СБУ, але їм не було пред'явлено обвинувачення у зв'язку з цим.

72. Більшість членів добровольчих батальйонів, які скоїли порушення прав людини на ранніх етапах конфлікту в Донецькій та Луганській областях, не були притягнуті до відповідальності. Незважаючи на свідчення жертв та свідків таких порушень⁶⁴, здається, що розслідуванням цих випадків часто перешкоджають політичне втручання та перепони, які мають на меті захистити кривдників.

73. П'ятьом членам батальйону «Донбас» було пред'явлено обвинувачення у скоєнні низки злочинів проти цивільних осіб, таких як викрадення, збройне пограбування, вимагання викупу, бандитизм, хуліганство та незаконне володіння зброєю. 30 серпня одне з попередніх судових засідань у їхній справі відвідали чотири народні депутати України, у тому числі колишній командир батальйону «Донбас». Вони звернулися до суду з проханням звільнити підсудних з-під варти під свої особисті зобов'язання. Народні депутати відкрито чинили тиск на суддів та погрожували ініціювати корупційні провадження проти них. Вони також словесно ображали потерпілих, звинувачуючи їх у сепаратизмі. Зрештою, підсудні були звільнені з-під варти під особисті зобов'язання парламентарів.

74. Дванадцять членів роти патрульної служби поліції особливого призначення «Горнадо» залишаються під вартою в очікуванні суду за обвинуваченням у скоєнні тяжких порушень прав людини, включаючи свавільні затримання, викрадення та катування. За даними Генеральної прокуратури, обвинувачені відповідальні за незаконне позбавлення волі та катування більше десяти осіб,

⁶³ Інтерв'ю, проведене ММППЛУ 4 жовтня 2016 р.

⁶⁴ Інтерв'ю, проведене ММППЛУ 31 серпня 2016 р.

з яких лише восьмеро встановлені. Місце перебування двох інших жертв невідоме⁶⁵.

В. Вплив структур озброєних груп на ситуацію з правами людини

75. УВКПЛ продовжує слідкувати за тим, як структури, які озброєні групи називають «судами», «суддями» та «прокурорами», впливають на ситуацію з правами людини. Ці структури не відповідають праву «на справедливий і публічний розгляд справи компетентним, незалежним і неупередженим судом, створеним на підставі закону», як це встановлено у статті 14 МПГПП. УВКПЛ звертає увагу, що і міжнародне право прав людини і міжнародне гуманітарне право передбачають низку правових гарантій, таких як розгляд справи незалежним, неупередженим і належним чином заснованим судом. Вищезгадані структури, створені у «Донецькій народній республіці» та «Луганській народній республіці», *prima facie* не відповідають цим вимогам.

76. УВКПЛ намагалося провести моніторинг «судового засідання» 4 жовтня 2016 р., яке проводилося «Донецькою народною республікою» з метою перевірки долі та місця перебування обвинуваченого, але отримало відмову в доступі, бо «слухання» було закритим для громадськості.

77. Приведення до виконання рішень, які такі структури ухвалюють, також викликає занепокоєння. У листопаді 2016 р. «суд» у «Донецькій народній республіці» виніс рішення щодо цивільного позову, поданого до початку конфлікту, яким постановив конфіскувати майно. Згодом «міністерство державної безпеки» не дозволило підсудному виїхати за межі території «Донецької народної республіки», що викликає серйозні занепокоєння з приводу законності цієї санкції, наслідком якої стало свавільне обмеження свободи пересування, та дій «міністерства державної безпеки» при приведенні до виконання рішень «судів» «Донецької народної республіки»⁶⁶.

78. 18 серпня УВКПЛ провело зустріч з «верховним судом» «Донецької народної республіки». УВКПЛ було повідомлено, що не всі «суди» працюють, а деякі з них не мають достатнього кадрового забезпечення. Нині у 13 «судах» працюють 73 «судді» (24 – у «верховному суді» та 49 – у «судах загальної юрисдикції»). За два роки ці «суди» розглянули 57 119 справ⁶⁷. Виходячи з цих даних, десятки тисяч людей, які проживають на території «Донецької народної республіки», стають об'єктами свавільних рішень щодо санкцій без доступу до засобів правового захисту.

79. УВКПЛ занепокоєне, що ці структури виносять вирішують долі осіб, які були затримані ще до початку конфлікту. Станом на 15 листопада справи 16 осіб, затриманих до початку конфлікту, розглядаються «верховним судом» «Донецької народної республіки». Ці

⁶⁵ Генеральна Прокуратура України, інформація надана ММПЛУ 5 грудня 2016 р.

⁶⁶ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 9 листопада 2016р.

⁶⁷ Зустріч, проведена ММПЛУ 18 серпня 2016 р.

затримані глибоко занепокоєні з приводу законності судового розгляду проти них.

80. УВКПЛ отримало інформацію, що українські солдати, захоплені в полон у ході бойових дій, також «переслідуються» «судами» «Донецької народної республіки». Станом на 15 листопада у «верховному суді» розглядається дев'ять «кримінальних справ», пов'язаних з конфліктом. Як повідомляється, 31 жовтня «верховний суд» «Донецької народної республіки» засудив особу, яка нібито була організатором замаху на вбивство «голови» «республіки», до 14 років позбавлення волі. «Міністерство державної безпеки» «Донецької народної республіки» оприлюднило прізвище та ім'я обвинуваченого та припустило, що він служив у СБУ. УВКПЛ нагадує, що винесення «Донецькою народною республікою» вироків особам без дотримання належного процесу або основних судових гарантій, таких як розгляд справи незалежним, неупередженим і належним чином заснованим судом, може становити воєнний злочин та порушення міжнародного права прав людини⁶⁸.

81. За інформацією «міністерства юстиції», станом на 13 вересня «Донецька народна республіка» надала право займатися адвокатською діяльністю 150 особам. 10 листопада та 15 листопада Генеральна прокуратура України доповіла, що 45 «суддям» та 53 «прокурорам» «Донецької народної республіки» пред'явлено обвинувачення у «сприянні діяльності терористичної групи або терористичної організації»⁶⁹. Як повідомляється, деякі з них є колишніми посадовими особами Уряду, які приєдналися до «Донецької народної республіки» після початку збройного конфлікту.

С. Право на належну судову процедуру і на справедливий судовий розгляд, втручання у незалежність судових органів

«Усі знають, що я невинний, але ніхто не хоче визнати, що вони зробили помилку, тому що вони не хочуть бути притягнутими до відповідальності»

- Чоловік з Авдіївки, справу якого про правопорушення, пов'язані з конфліктом, нині розглядає суд

82. Спостерігаючи за ходом судових засідань та через інтерв'ю з особами, яких звинувачують у зв'язках з озброєними групами, УВКПЛ задокументувало регулярні та систематичні порушення права на справедливий судовий

⁶⁸ Римський статут міжнародного кримінального суду, стаття 8.2.c.(iv)

⁶⁹ «Генеральна прокуратура України. Прокуратура Донецької області спільно з Управлінням СБУ в Донецькій області оголосили підозру 53 прокурорам терористичної організації «ДНР», 15 листопада 2016 р. (див.: http://www.gp.gov.ua/ua/news.html?_m=publications&_t=rec&id=196302); Генеральна прокуратура України. Прокуратура Донецької області оголосила підозру 45 суддям терористичної організації «ДНР» (див.: http://www.gp.gov.ua/ua/news.html?_m=publications&_t=rec&id=195991&fp=30, 10 листопада 2016 р.).

розгляд і належну правову процедуру в Україні. УВКПЛ звернуло увагу на послідовну та тривалу тенденцію вчинення таких порушень на початкових етапах тримання під вартою, коли особа піддається свавільному затриманню і факт її затримання не реєструється⁷⁰. УВКПЛ зібрало достатню кількість перевіреної інформації для того, щоб зробити висновок, що катування та жорстоке поводження, яке, як повідомляється, застосовується правоохоронцями та співробітниками сил безпеки, тісно пов'язане із здійсненням правосуддя у справах, що стосуються конфлікту.

83. Співрозмовники УВКПЛ, яких свавільно затримували, поскаржилися на порушення низки їхніх прав на справедливий судовий розгляд та належну правову процедуру, у тому числі права на доступ до адвоката⁷¹, на роз'яснення прав, а також права на свободу від примусу давати свідчення проти самого себе або визнати свою вину.

84. УВКПЛ звернуло увагу, що через недостатній рівень довіри до правоохоронних та судових органів, жертви не готові подавати скарги про застосування до них катувань та жорстокого поводження. Деякі співрозмовники УВКПЛ також поскаржилися на те, що адвокати, які надаються центрами безоплатної правової допомоги, не роблять жодних кроків для подання заяв про катування та жорстоке поводження до відповідних органів.

85. Хоча багато співрозмовників скаржилися УВКПЛ щодо того, що судді, за їхніми словами, не є неупередженими, жоден з них не подав офіційної скарги до Вищої кваліфікаційної комісії суддів, яка до 29 вересня 2016 р. мала повноваження проводити дисциплінарні провадження стосовно суддів.

86. Втручання у незалежність судової влади продовжує викликати серйозні занепокоєння. УВКПЛ звернуло увагу на тенденцію політичного втручання у розслідування та притягнення до відповідальності військовослужбовців та співробітників сил безпеки України за порушення прав людини, скоєні у ході конфлікту⁷². УВКПЛ регулярно зауважує таку тенденцію в Одеській області, де співробітники судових органів відкрито скаржаться на намагання політиків та «патріотичних» організацій здійснювати тиск для впливу на судові рішення. Навіть хоча такий тиск часто здійснюється у формі відкритих погроз у залі суду, правоохоронці зазвичай не реагують на нього. УВКПЛ нагадує, що Уряд України має зобов'язання забезпечувати незалежність судової влади від усіх втручань, оскільки вони можуть негативно вплинути на реалізацію права на справедливий судовий розгляд та основні судові

⁷⁰ Доповідь про візит підкомітету ООН із попередження катувань та іншим жорстоким, нелюдським та таким, що принижують гідність, видів поводження і покарання до України, CAT/OP/UKR/1, 2011, пункт 50.

⁷¹ Принцип 13, Звід принципів захисту всіх осіб, які піддаються затриманню або ув'язненню у будь-якій формі.

⁷² Пункт 70 п'ятнадцятої доповіді УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні.

гарантії, підривати довіру до судової системи та становити порушення прав людини.

Д. Резонансні справи щодо актів насильства, пов'язаних із масовими протестами та порушеннями громадського порядку

Відповідальність за вбивства протестувальників на Майдані

87. УВКПЛ продовжує слідкувати за судовим переслідуванням колишніх співробітників батальйону міліції особливого призначення «Беркут», яких обвинувачують у вбивстві протестувальників під час подій на Майдані у Києві, та звертає увагу на певні позитивні зрушення у притягненні до відповідальності нижчого та середнього командного складу: сержантів та майорів.

88. Під час звітнього періоду Святошинський районний суд у м. Києві провів низку судових засідань у справі п'яти колишніх співробітників «Беркуту», яких обвинувачують у вбивстві 48 та нанесенні тілесних ушкоджень 80 протестувальникам на Майдані 20 лютого 2014 р. П'ять обвинувачених продовжують перебувати під вартою, поки свідки надають свідчення у суді. Станом на 4 жовтня свідчення надали родичі лише 20 з 48 жертв.

89. В іншій справі чотирьох співробітників «Беркута» обвинувачують у нанесенні тілесних ушкоджень під час насильницького розгону протестувальників 18 лютого 2014 р. Після перебування під вартою впродовж приблизно 18 місяців, колишній командир харківського підрозділу «Беркута» визнав у суді свою провину в тому, що він не вжив жодних заходів, щоб запобігти використанню його підлеглими сили проти протестувальників. Він назвав групу своїх колег, які отримали рушниці та дробові набої замість гумових куль. Він також надав свідчення про те, як він бачив, що вони стріляли у протестувальників. За інформацією Генеральної прокуратури, 18 лютого 2014 р. 110 протестувальників зазнали тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості.

Відповідальність за насильство 2 травня 2014 р. в Одесі

90. УВКПЛ продовжило слідкувати за судовими провадженнями щодо подій 2 травня 2014 р. в Одесі, звертаючи увагу на той факт, що впродовж 2,5 років після подій, які призвели до загибелі 48 осіб, розслідування та судове переслідування було помітно спрямоване лише в один бік – проти прибічників федералізації. УВКПЛ зауважило, що незважаючи на те, що органи влади давно знають про злочини, скоєні під час цих подій, загалом очевидно, що вжиті слідчі дії та надані докази є недостатніми, особливо з огляду на доступні докази та можливості проведення розслідувань. Окрім цього, провадження характеризуються невинуватими затримками, що є несумісними з намірами притягти винних до відповідальності.

91. Вже більше двох років п'ятеро чоловіків, яких обвинувачують у громадських заворушеннях у центрі

м. Одеса, перебувають під вартою. Починаючи з 27 листопада 2014 р., на усі судові засідання, під час яких розглядається питання поновлення запобіжного заходу, приходить група чоловіків-прихильників єдності України, які підтримують сторону обвинувачення та вимагають продовження тримання обвинувачених під вартою. УВКПЛ звернуло увагу на випадки здійснення тиску на суд цією групою. Останні такі випадки мали місце 25 і 27 жовтня⁷³. Такий тиск призвів до уповільнення процесу судочинства.

Відповідальність за насильство 31 серпня 2015 р. у Києві
92. УВКПЛ продовжує слідкувати за подіями, які стосуються випадку насильства 31 серпня 2015 р. перед будівлею Верховної Ради України, коли загинули чотири військовослужбовці Національної Гвардії і 152 особи отримали поранення від вибуху ручної гранати та зіткнень, які сталися після цього. УВКПЛ звертає увагу на порушення прав на справедливий судовий розгляд і належну правову процедуру при намаганні органів влади притягти винних до відповідальності.

93. Після розслідування тривалістю майже в рік справа була направлена в Печерський районний суд м. Києва для розгляду по суті. Водночас, місцевий суд розглядає по суті справи 15 осіб, які брали участь у подальших заворушеннях та зіткненнях.

94. УВКПЛ провело інтерв'ю з двома обвинуваченими, яких нині тримають під вартою у СІЗО⁷⁴. Перебування обох з них під вартою в поліції є порушенням законодавства⁷⁵. Один підсудний заявляє, що під час затримання його побили, а у перший день перебування у відділку поліції неодноразово погрожували. Адміністрація СІЗО та слідчі ігнорували його звернення про надання правової допомоги та проводили неформальні допити декілька разів на тиждень без участі його адвоката. Підсудний переконаний, що жорстоке поводження з боку правоохоронців було спричинене заявами Міністерства внутрішніх справ, розпосюдженими у засобах масової інформації⁷⁶. Вже більше одного року строк тримання під вартою обох підозрюваних регулярно продовжується без надання належного обґрунтування та оцінки необхідності такого запобіжного заходу⁷⁷.

⁷³Пункти 88-90 п'ятнадцятої доповіді УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні.

⁷⁴Інтерв'ю, проведені ММПУ 20 жовтня 2016 р. та 19 лютого 2016 р.

⁷⁵Пункт 2, Правила внутрішнього розпорядку в ізоляторах тимчасового тримання органів внутрішніх справ.

⁷⁶«Аваков назвав винуватих у теракті під Радою 31 серпня», Forbes Україна, 17 вересня 2015 р. (див.: <http://forbes.net.ua/news/1402128-avakov-nazval-vinovnyh-v-terakte-pod-radoj-31-avgusta>).

⁷⁷Д. Свавільні затримання у справах, пов'язаних з конфліктом, п'ятнадцята доповідь УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні

IV. Основоположні свободи

А. Свобода пересування

«Не знаю, наскільки великою має бути моя пенсія, щоб змусити мене заради неї знову пройти через усі приниження під час перетину лінії зіткнення»

– Жінка в інвалідному візку під час перетину контрольного пункту в'їзду-виїзду у Зайцевому

95. Обмеження права на свободу пересування продовжують призводити до неспівмірних страждань цивільних осіб на уражених конфліктом територіях. У період між серпнем та листопадом 2016 р. лінію зіткнення щоденно перетинали близько 25 тисяч цивільних осіб⁷⁸, які користуються п'ятьма призначеними для цього транспортними коридорами, у тому числі дерев'яним трапом для пішоходів, що з'єднує залишки зруйнованого мосту. У порівнянні з попереднім звітним періодом кількість осіб, які перетинають лінію зіткнення зменшилася через скорочення часу роботи блокпостів. УВКПЛ продовжує регулярно звертати увагу на довгі черги на всіх КПВВ. Озброєні групи час від часу свавільно закривають блокпости, що негативно впливає на реалізацію права цивільних осіб на свободу пересування⁷⁹.

96. Продовжуються зміни місця розташування контрольних пунктів в'їзду-виїзду та звуження «нейтральної смуги»⁸⁰. 21 жовтня Державна прикордонна служба України перенесла КПВВ «Зайцеве» до блокпосту Майорська⁸¹, ближче до лінії зіткнення⁸². 1 листопада УВКПЛ відвідало блокпости у Майорську та на «нейтральній смузі» між КПВВ контрольваними Збройними Силами України та «Донецькою народною республікою» і звернуло увагу на довгі черги цивільних осіб та транспортних засобів. Деякі цивільні особи, які регулярно перетинають лінію зіткнення, розповіли УВКПЛ, що зміна місця розташування КПВВ не полегшила рух цивільних осіб через транспортні коридори. Вони також поскаржилися на довготривалість процедури проходження КПВВ та на відсутність необхідної інфраструктури на пропускних пунктах.

97. Близькість блокпостів до лінії зіткнення підвищує ризики небезпеки для цивільного населення. 27 жовтня блокпост у Майорську було закрито через тривалий мінометний обстріл та перестрілки, а ввечері цього дня КПВВ у Мар'їнці було обстріляно зі стрілецької зброї та

⁷⁸ За даними Державної прикордонної служби України.

⁷⁹ У період між 10 та 12 листопада «Донецька народна республіка» закрила свій контрольний пункт в'їзду-виїзду на транспортному коридорі між Новоазовськом та Маріуполем.

⁸⁰ Пункт 99 п'ятнадцятої доповіді УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні.

⁸¹ На транспортному коридорі Горлівка-Артемівськ.

⁸² У результаті зміни місця розташування цього КПВВ такі міста і села, як Зайцеве, Майорськ, Курдюмівка, Одрядівка, Миколаївка та Кодима більше не належать до так званої «сірої зони» або «нейтральної смуги», і мешканці цих населених пунктів більше не потребують пропусків для проходження КПВВ під час поїздок на інші підконтрольні Уряду території.

автоматичного гранатомета. Цей же КПВВ було обстріляно у ніч на 8 листопада, коли у черзі поблизу нього стояло цивільне населення. Про людські жертви не повідомлялось.

98. Упродовж звітного періоду перед великою кількістю цивільного населення постають технічні труднощі щодо відновлення електронних пропусків, необхідних для перетину лінії зіткнення. Електронні пропуски були запроваджені у липні 2015 р., і строк їх чинності спливає за один рік. Деякі цивільні особи опинилися у пастці на КПВВ з пропусками, строк чинності яких спливає. Багато з них були особами похилого віку, яким була потрібна допомога для відновлення пропусків. Власники біометричних паспортів⁸³ не мали можливості подавати онлайн-заявки для отримання пропусків. Відсутність повної інформації про порядок відновлення пропусків призвела до страждань цивільного населення, яке перетинає лінію зіткнення.

99. Персонал КПВВ зберігає за собою право відмовити у в'їзді чи виїзді будь-якій особі, яка сприймається як така, що створює «загрозу для національної безпеки». З огляду на відсутність чітких критеріїв для встановлення такого статусу, цивільним особам може бути довільно відмовлено у перетині лінії зіткнення.

100. Зважаючи на зниження температури повітря та скорочення часу роботи блокпостів, цивільному населенню, яке не має транспортних засобів, стає важче перетинати лінію зіткнення⁸⁴. Рейсові автобуси не їздять через «нейтральну смугу» між блокпостами, тому цивільним особам доводиться йти пішки близько трьох кілометрів. Від цього в першу чергу страждають особи похилого віку та сім'ї з дітьми. Люди з інвалідністю, які перетинають лінію зіткнення, стикаються з ще більшими труднощами. На КПВВ немає туалетів, пристосованих для людей у візках. Хоча спочатку для перетину лінії зіткнення планувалося створити залізничні транспортні коридори, жоден такий коридор не працює. Водночас, вантажні поїзди перетинають лінію зіткнення щодня.

101. Цивільне населення, яке проживає безпосередньо біля лінії зіткнення, особливо у районах між блокпостами Уряду та озброєних груп, стикається з неспівмірними обмеженнями права на свободу пересування. Вони мають стояти у черзі на КПВВ або користуватися обхідними маршрутами, що небезпечно з огляду на міни та вибухонебезпечні пережитки війни (ВПВ). У низці сіл у «нейтральній смузі» немає громадського транспорту, що обмежує мобільність їхніх мешканців. Жителі Новоолександрівки⁸⁵, розташованої між підконтрольною Уряду Попасною та Первомайським, яке перебуває під контролем озброєних груп, повідомляють, що вони можуть виїхати чи вийти зі свого села та повернутися до нього тільки пішки або на велосипеді, оскільки в'їзд та виїзд з

⁸³ Це положення запроваджене 12 січня 2015 р.

⁸⁴ У червні 2015 р. до Тимчасового порядку було внесено зміни, які заборонили проїзд громадського транспорту через лінію розмежування «з міркувань безпеки» – див. пункт 1.6.

⁸⁵ Візит, проведений ММІПЛУ 5 вересня 2016 р.

нього дозволено лише двом автомобілям на місяць. Коли вони йдуть до найближчої крамниці, лікарні чи аптеки, розташованих за 10 кілометрів, їм доводиться проходити через блокпости.

В. Свобода поглядів та їх вільне вираження

«Я боюся говорити. Я не знаю, кому можна довіряти».

- Жінка, яка проживає на територіях, які контролюються озброєними групами

102. Упродовж звітного періоду спостерігалось почастишання використання державними посадовими особами підбурювальної риторики та мови ворожнечі, що може призводити до дискримінації вразливих категорій населення, у тому числі ВПО, та суперечить духу статті 20 МПГПП.

103. 23 вересня Міністр внутрішніх справ у своїй офіційній заяві⁸⁶ пов'язав зростання злочинності з прибуттям великої кількості ВПО. 26 вересня низка громадських організацій⁸⁷ висловила обурення цією заявою та закликала Міністра або надати докази на її підтвердження, або публічно спростувати цю інформацію. Жодної реакції на цей заклик не було. 8 жовтня⁸⁸ заступник Голови Національної поліції України повідомив, що в областях з найбільшою кількістю ВПО підвищилася кількість крадіжок, фактично підбурюючи негативне ставлення до ВПО. УВКПЛ порушило це питання з представниками Міністерства інформаційної політики, Міністерства з питань тимчасово окупованих територій та ВПО, висловлюючи занепокоєння з приводу дискримінації, мови ворожнечі і того, що така риторика не сприяє подальшому примиренню.

104. УВКПЛ також звернуло увагу на частіше використання мови ворожнечі у соціальних мережах та підбурювання насильства проти ромів після інциденту в Лощинівці (див. пункт 152, розділу «Права меншин та дискримінація»). УВКПЛ виявило більше 40 повідомлень⁸⁹ у

⁸⁶ Зокрема, Міністр заявив: «За роки війни у Київ заїхало близько мільйона біженців-мігрантів з території Донбасу. По всій країні від двох до трьох мільйонів осіб створюють також певну проблематику». Цю заяву було оприлюднено на офіційному веб-сайті Міністерства внутрішніх справ (див.: http://www.mvs.gov.ua/ua/news/2974_Arsen_Avakov_zaklikav_Radu_pidtrimati_zakonoproekt_pro_kriminalni_prostupki_FOTO_VIDEO.htm).

⁸⁷ «Позиція громадських організацій щодо заяв Міністра внутрішніх справ України по відношенню до внутрішньо переміщених осіб», опублікована 26 вересня 2016 р. (див. http://vostok-sos.org/avakov_hate_speech/#twitter).

⁸⁸ Вадим Троян, *Дзеркало тижня*, «Війна на кримінальному фронті», 8 жовтня 2016 р. (див. http://gazeta.dt.ua/internal/viy-na-na-kriminalnomu-fronti-_html).

⁸⁹ Деякі приклади можна знайти в джерелах: газета «Экономические известия», «Циган згвалтував та вбив 9-річну дівчинку в Одеській області, люди руйнують громаду», 28 серпня 2016 р. (див.: http://news.eizvestia.com/news_incidents/full/463-cygan-iznasiloval-i-ubil-9-letnyuyu-devochku-v-odesskoj-oblasti-lyudi-gromyat-obshhinu-fotovideo); Телеканал ICTV, «В Одеській області циган згвалтував та вбив 9-річну дівчинку, у селі заворушення (ФОТО, ВІДЕО)», 28 серпня 2016 р. (див. <http://fakty.ictv.ua/ua/index/read-news/id/1593001>).

регіональних та національних ЗМІ, які містили мову ворожнечі та провокаційну риторику і вживали таке образливе і стереотипне поняття, як «цигани». У багатьох повідомленнях ромів називали «вбивцями» та «злочинцями», що сприяло подальшій ескалації напруженості та дискримінаційному ставленню до них. Одна ромська сім'я, яка була змушена виїхати з Лощинівки, стикнулася зі ставленням до себе як до злочинців; їй не дозволили оселитися в інших населених пунктах, що вплинуло на дітей, зокрема на їхній доступ до освіти, та на право сім'ї на належні житлові умови та гарантії права власності.

105. УВКПЛ залишається серйозно занепокоєним з приводу відсутності дієвих розслідувань резонансних вбивств, нападів і порушень прав журналістів. Майже немає позитивних зрушень у встановленні осіб, винних у вбивстві Олеса Бузини 16 квітня 2015 р. у Києві. Головне слідче управління Національної поліції України спільно з міжвідомчою робочою групою, яка складається з Національної поліції, СБУ та представників Федерального бюро розслідувань США (ФБР), проводять розслідування вбивства Павла Шеремета, який загинув 20 липня у Києві від вибуху автомобіля.

106. За даними Головного слідчого управління Національної поліції, у 2016 р. за фактами нападів на журналістів було відкрито 159 кримінальних проваджень⁹⁰. Хоча це на 29 відсотків більше, ніж було відкрито у 2015 р., УВКПЛ занепокоєне тим, що кримінальні провадження у таких справах рідко приводять до конкретних результатів. У 2016 р. було встановлено лише сім підозрюваних у 95 розслідуваннях справ про перешкодження журналістській діяльності.

Території, які перебувають під контролем озброєних груп

107. Озброєні групи продовжують встановлювати обмеження права на свободу думки та вільне вираження поглядів. Такі обмеження особливо відчутні на територіях, що перебувають під контролем «Луганської народної республіки», мешканці яких менш готові розмовляти із зовнішніми спостерігачами.

108. Озброєні групи продовжують свавільно використовувати порядок реєстрації та акредитації іноземних журналістів. Співрозмовники УВКПЛ повідомляють, що «лояльні» журналісти отримують деякі переваги, такі як продовження акредитації. Один співробітник ЗМІ розповів, як озброєні групи здійснювали тиск на нього, спрямувавши «поліцію» «Донецької народної республіки» до готелю, де зупинилася його знімальна група під час підготовки сюжету на чутливу тему. Він також згадав, як у березні 2015 р.⁹¹ члени озброєних груп затримали його з колегою неподалік від Донецького аеропорту, привезли на військову базу, впродовж півтора

⁹⁰ За статтями 345-1, 347-1, 348-1, 349-1 та 171 Кримінального кодексу України.

⁹¹ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 31 серпня 2016 р.

години допитували та змусили видалити весь записаний матеріал.

109. 16 серпня «центрально-міський районний суд» Макіївки «засудив» блогера⁹² та громадського активіста з Києва до позбавлення волі строком на два роки за «незаконне володіння зброєю». 24 жовтня «апеляційний суд» «Донецької народної республіки» розглянув його «справу» та відправив її на додаткове «розслідування» до «районної прокуратури» в Макіївці.

110. УВКПЛ звернуло увагу, що люди, які проживають на підконтрольних озброєним групам територіях, продовжують мати обмежений доступ до інформації. Українські телевізійні канали не транслюються через кабельне телебачення, але вони доступні онлайн та через супутникове телебачення. Низка веб-сайтів були заблоковані, що перешкоджає вільному потоку інформації та доступу до неї⁹³.

111. Зважаючи на викладені вище висновки, УВКПЛ позитивно оцінює намагання Уряду України підвищити потужність мовлення існуючих телевізійних веж та відбудувати зруйновані або пошкоджені вежі, щоб люди по обидва боки лінії зіткнення мали кращий доступ до інформації⁹⁴.

112. Мова ворожнечі стосовно певних категорій населення залишається розповсюдженою як серед ЗМІ, так і серед загальної громадськості. 17 вересня під час «одночасного звільнення» осіб, затриманих у зв'язку з конфліктом, іноземний журналіст використав у відео, доступному для широкого загалу, принизливі та образливі вислови щодо українських журналістів та затриманих. УВКПЛ нагадує про обмеження, встановлені статтею 20 МПГПП, які забороняють «будь-які виступи на користь національної, расової чи релігійної ненависті, що становить підбурювання до дискримінації, ворожнечі або насильства».

С. Свобода об'єднань

113. УВКПЛ продовжує слідкувати за переслідуванням членів Комуністичної партії, відзначаючи, що цілеспрямовані юридичні дії проти них продовжують впливати на дотримання права на свободу асоціацій⁹⁵.

114. 13 жовтня УВКПЛ провело моніторинг засідання у справі 68-річної голови Харківського місцевого відділення Комуністичної партії, яку звинувачують у

⁹² Див. пункт 119 п'ятнадцятої доповіді УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні.

⁹³ Генеральна Асамблея (110(II), 290 (IV), 380 (V)) у своїх резолюціях детально проаналізувала проблему підбурювання і пропаганди як «заходів, спрямованих на ізолювання людей від будь-яких контактів з зовнішнім світом, шляхом перешкоджання пресі, радіо та іншим засобам зв'язку висвітлювати міжнародні події, що створює перешкоди для взаєморозуміння між народами».

⁹⁴ Заява заступника Міністра інформаційної політики Артема Біденка, 10 листопада 2016 р.

⁹⁵ Див. пункт 106 п'ятнадцятої доповіді УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні.

посяганні на територіальну цілісність України.⁹⁶ Апеляційний суд Харківської області виніс рішення про зміну запобіжного захисту для підсудної з тримання під вартою на домашній арешт, врахувавши стан її здоров'я, що загрожує життю, та обґрунтувавши рішення посиланням на міжнародні стандарти. Хоча міжнародне право прав людини встановлює, що тримання під вартою має бути винятковим запобіжним заходом, УВКПЛ звертає увагу на те, що національне законодавство не передбачає інших запобіжних заходів для осіб, яких підозрюють у пов'язаних з тероризмом правопорушеннях, крім арешту⁹⁷.

Території, які перебувають під контролем озброєних груп
115. Перед громадянським суспільством та громадськими організаціями у «Донецькій народній республіці» та «Луганській народній республіці» продовжують поставати обмеження, які впливають на їхню діяльність, членів та бенефіціарів⁹⁸.

116. УВКПЛ отримало інформацію, що «міністерство державної безпеки» та «військова поліція» «Донецької народної республіки» проводять обшуки у приміщеннях ГО та допити їхніх співробітників. За словами місцевих співрозмовників, озброєні групи застосовують ці заходи щодо ГО, які вони вважають «незручними», та утискають усі громадські та гуманітарні організації, які не мають тісних зв'язків з ними. Це негативно впливає на людей, які залежать від допомоги таких організацій. Організації громадянського суспільства не готові повідомляти про випадки втручання у їхню діяльність з боку озброєних груп через страх помсти або переслідування. УВКПЛ також звернуло увагу на продовження швидкого розвитку громадського руху «Мир Луганщині», створеного озброєними групами. Як заявляють представники цієї організації, нині до неї входять 77 800 осіб у порівнянні з 72 500 членів упродовж попереднього звітного періоду. УВКПЛ занепокоєне щодо примусу до членства в цій організації та до участі в її заходах.

D. Свобода мирних зібрань

117. Після подій на Майдані в 2014 р.⁹⁹ кількість заборон на проведення мирних зібрань по всій Україні поступово зменшується. Водночас, УВКПЛ звертає увагу на те, що такі обмеження досі трапляються.

118. В Одесі щотижневі зібрання прихильників федералізації продовжують обмежуватися правоохоронними органами, що мотивують свої дії повідомленнями про замінування, попри очевидну відсутність обґрунтованих ризиків.

⁹⁶ Вона обвинувачується у посяганні на територіальну цілісність України та даванні хабара (статті 110 та 369 Кримінального Кодексу України).

⁹⁷ Див. пункт 82 п'ятнадцятої доповіді УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні.

⁹⁸ Див. пункт 109 п'ятнадцятої доповіді УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні.

⁹⁹ Демонстрації у листопаді 2013 р. – лютому 2014 р., які переросли у насильство та призвели до зміни Уряду в Україні.

119. Через відсутність законодавства, яке б захищало та регулювало право на свободу мирних зібрань¹⁰⁰, місцеві ради та суди свавільно обмежують це право. Рішення Конституційного суду України¹⁰¹ від 13 вересня стало важливою подією, оскільки у ньому було підтверджено, що положення законодавства, які встановлюють необхідність отримання попереднього дозволу органів влади для проведення релігійних зібрань, не відповідають Конституції України. Суд також встановив, що завчасне сповіщення органів влади про проведення мирних зібрань не є складовою дозвільного порядку проведення зібрань.

120. Однак суди України продовжують встановлювати свавільні обмеження на проведення зібрань начебто з метою запобігання загрозам громадському порядку. Правоохоронні органи регулярно посилаються на «різбіжності у політичних поглядах учасників» як на підставу для заборони проведення мирних зібрань, але така заборона застосовується у вибірковий спосіб¹⁰².

121. 20 вересня УВКПЛ проводило моніторинг зібрань, організованих біля консульств Російської Федерації в Києві та Одесі у відповідь на проведення де факто владою у Криму виборів до органів влади Російської Федерації, що є порушенням положень Резолюції Генеральної Асамблеї 68/262. Було побито одну особу, яка прийшла проголосувати до консульства Російської Федерації у Києві. Осіб, причетних до цього випадку насильства, забрали до відділку поліції для проведення допиту, а після цього звільнили. Деяким з них було пред'явлено обвинувачення у хуліганстві та спротиві правоохоронцям.

122. УВКПЛ провело моніторинг двох мирних зібрань у Києві, учасники яких вимагали звільнення Романа Сущенко – українського журналіста, якого було затримано в Москві 30 вересня 2016 р.¹⁰³

Території, які перебувають під контролем озброєних груп

123. За результатами моніторингу УВКПЛ виявило, що працівників «бюджетних» установ, а також студентів та випускників шкіл змушують брати участь у демонстраціях, які проходять у «Луганській народній республіці». Подібна тенденція спостерігається і на територіях, які контролюються «Донецькою народною республікою».

¹⁰⁰ Це, зокрема, стосується положень про організацію/підготовку мирного зібрання, співпрацю з правоохоронними органами під час мирного зібрання, строки сповіщення про проведення мирного зібрання, порядок оскарження рішень про заборону проведення мирного зібрання.

¹⁰¹ Рішення Конституційного суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини п'ятої статті 21 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» (справа про завчасне сповіщення про проведення публічних богослужінь, релігійних обрядів, церемоній та процесій) № 6-рп/2016 від 8 вересня 2016 р.

¹⁰² Постанова Львівського окружного адміністративного суду від 5 листопада 2016 р.

¹⁰³ Романа Сущенко, кореспондента українського національного інформаційного агентства «Укрінформ», було затримано у Москві 30 вересня 2016 р.

124. 10 жовтня у Луганську було проведено протест проти розміщення озброєної моніторингової місії ОБСЄ – це нещодавній приклад зібрань, організованих озброєними групами¹⁰⁴. Як повідомляють місцеві ЗМІ¹⁰⁵, участь у ньому взяли 17 тисяч осіб. Слід зазначити, що ЗМІ «Луганської народної республіки» повідомили, що це було «імпровізоване зібрання» з «виготовленими вручну плакатами», щоби підкреслили добровільний характер участі у заході. Відповідно до свідчень, отриманих УВКПЛ, учасники зібрання мали підписати документи, за якими вони були зобов'язані взяти участь у ньому, а участь студентів у заході забезпечували «студентські профспілки».

V. Економічні та соціальні права

A. Документи про реєстрацію актів цивільного стану та доступ до публічних послуг

125. Люди, які проживають на територіях, які контролюються озброєними групами, продовжують відчувати труднощі стосовно відновлення або отримання документів про реєстрацію актів цивільного стану, що перешкоджає їхньому доступу до інших публічних послуг.

126. Для відновлення, отримання або звернення за документами про реєстрацію актів цивільного стану людям доводиться їздити на території, які контролюються Урядом, щонайменше двічі впродовж декількох днів¹⁰⁶. Незважаючи на те, що у лютому 2016 р. Міністерство юстиції спростило процес отримання таких документів особами, які проживають на територіях, що контролюються озброєним групам, він досі залишається тривалим та заплутаним. У декількох випадках співрозмовники УВКПЛ підтвердили, що цей процес триває до двох тижнів¹⁰⁷ і часто потребує залучення правової допомоги¹⁰⁸. Крім того, вони повідомили про випадки корупції.

127. Продовження процесу реформ створює додаткові труднощі для населення, яке постраждало від конфлікту. Відповідно до нових правил¹⁰⁹, чинних з 1 червня 2016 р., діти мають отримувати нові документи, що посвідчують особу, з 14 років, а не паспорт у 16 років. Діти,

¹⁰⁴ Спільна доповідь Спеціального доповідача з питань права на свободу мирних зібрань та асоціацій і Спеціального доповідача з питань позасудових страт, страт без належного судового розгляду та свавільних страт про належне управління зібраннями, A/HRC/31/66, пункт 39.

¹⁰⁵ ДонПресс, «Луганск: в «ЛНР» заявили, что на митинг пришли «17 тысяч человек»», від 10 жовтня 2016 року (доступна за посиланням: <https://donpress.com/news/10-10-2016-lugansk-v-lnr-zayavili-chto-na-miting-prishli-17-tysyach-chelovek>).

¹⁰⁶ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 6 жовтня 2016 р.

¹⁰⁷ Згідно з відповідними змінами до Цивільного процесуального кодексу України, запровадженими 4 лютого 2016 р.

¹⁰⁸ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 6 жовтня 2016 р.

¹⁰⁹ Відповідно до Закону України № 3224 «Про внесення змін до деяких законів України щодо документів, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус, спрямованих на лібералізацію Європейським Союзом візового режиму для України», який набрав чинності 1 червня 2016 р.

що живуть на територіях, які контролюються озброєними групами, і внутрішньо переміщені діти не зможуть отримати такі документи, оскільки однією з відповідних вимог є наявність офіційної реєстрації у районах, які перебувають під контролем Уряду.

128. Перед особами, ув'язненими ще до початку конфлікту, які були звільнені з-під варти після відбуття строку покарання на територіях, які контролюються озброєними групами, і документи яких були втрачені або у них спливає строк дійсності, постають додаткові проблеми, оскільки їм доводиться підтверджувати законність свого звільнення, що є практично неможливим з огляду на відсутність єдиного реєстру або бази даних ув'язнених. Особи, які були затримані у зв'язку з конфліктом та «одночасно звільнені» без паспортів, або яким потрібно оновити фотографію у паспорті, не мають жодних чинних документів, що посвідчують особу, а отже не можуть в'їхати на територію, яку контролюється Урядом, для поновлення своїх паспортів.

В. Право на соціальне забезпечення

Соціальний захист внутрішньо переміщених осіб

129. Продовжує викликати занепокоєння призупинення соціальних виплат та виплати пенсій для ВПО до проведення перевірок за місцем їхнього фактичного проживання¹¹⁰. Це продовжує негативно впливати на доступ ВПО до соціальних виплат. При проведенні перевірок перед управліннями соціального забезпечення у східних областях постають серйозні проблеми, пов'язані з недостатнім кадровим, фінансовим та технічним забезпеченням.

130. ВПО у Бердянську доводиться чекати близько місяця для проходження перевірки, що призводить до затримки із відновленням виплат. За результатами перевірки, проведеної Державною фінансовою інспекцією за дорученням Міністерства фінансів України, було виявлено, що у 25,9 відсотках випадків житлові субсидії ВПО були нараховані помилково¹¹¹.

131. Багато ВПО, особливо ті, які покладаються на державну грошову допомогу як на основне джерело доходу, зазначають, що через призупинення соціальних виплат та підвищення цін на комунальні послуги у 2016 р. їм доведеться повертатися на територію, яку перебувають під контролем озброєних груп. Згідно з Міністерством соціальної політики, 88 відсотків заяв ВПО про відновлення соціальних виплат були розглянуті¹¹². Однак, ВПО поскаржилися УВКПЛ, що порядок перевірки та

¹¹⁰ Див. пункти 129-131 п'ятнадцятої доповіді УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні.

¹¹¹ Ці дані були представлені Державною фінансовою інспекцією під час парламентських слухань «Про результати проведення верифікації і перевірки достовірності інформації, поданої фізичними особами для нарахування та отримання соціальних виплат і пенсій», організовані Комітетом ВРУ з питань соціальної політики, зайнятості та пенсійного забезпечення. ММПЛУ відвідала слухання 19 жовтня 2016 р.

¹¹² Міністерство соціальної політики, інформація надана ММПЛУ 30 листопада 2016 р.

відновлення соціальних виплат непрозорий і надмірно обтяжений бюрократичними перепонами.

132. Хоча УВКПЛ визнає законне право Уряду протидіяти шахрайству і здійснювати контроль за розподілом соціальних платежів, цей процес має проводитися у прозорий спосіб. Прив'язку виплат пенсій та здійснення соціальних виплат до реєстрації місця проживання та статусу ВПО має бути скасовано. Необхідно розробити комплексне національне законодавство, яке регулюватиме цей процес, з особливою увагою до захисту даних. УВКПЛ вітає початок роботи у жовтні єдиної бази даних ВПО, за ведення якої відповідає Міністерство соціальної політики. Це позитивний крок до підвищення систематизації управління інформацією.

*Соціальне забезпечення демобілізованих
військовослужбовців та поранених цивільних осіб*

133. Під час парламентських слухань¹¹³ представники різних установ звертали увагу, що перед демобілізованими військовослужбовцями продовжують стояти системні проблеми щодо реалізації їхніх прав, пов'язані з неналежними механізмами виконання положень законодавства щодо певних виплат і послуг. Попри існування Державної служби у справах ветеранів війни та учасників «Антитерористичної операції»¹¹⁴ та низки соціальних програм, зокрема, з житлових питань, з питань психологічної реабілітації та професійної орієнтації колишніх військовослужбовців, ця категорія громадян не завжди має достатньо інформації про наявні соціальні послуги. Крім цього, якісні послуги доступні у містах, але допомоги недостатньо або зовсім бракує у малих містах чи сільській місцевості¹¹⁵.

134. Мобілізовані військовослужбовці мають менше соціальних гарантій, ніж ті, хто проходять службу за контрактом. Наприклад, мобілізованим військовослужбовцям, на відміну від тих, що служать за контрактом, доводиться платити за аналізи на ВІЛ та гепатит. Через це такі обстеження проходить дуже невелика кількість військовослужбовців, чому також сприяє низький рівень обізнаності щодо інфекційних захворювань. Інтерв'ю також свідчать про те, що члени добровольчих батальйонів не мають доступу до безкоштовної медичної допомоги у військових госпіталях.

135. Як УВКПЛ зазначало раніше¹¹⁶, в Україні відсутня комплексна державна програма реабілітації демобілізованих військовослужбовців та членів добровольчих батальйонів, яка мала б сприяти реінтеграції їх до суспільства. Більшість існуючих програм

¹¹³ Парламентські слухання на тему: «Державні гарантії соціального захисту учасників антитерористичної операції, Революції Гідності та членів їх родин: стан і перспективи», 19 жовтня 2016 р.

¹¹⁴ Постанова Кабінету Міністрів України № 326, 11 серпня 2014 р.

¹¹⁵ Міністерство соціальної політики, інформація надана ММПЛУ 30 листопада 2016 р.

¹¹⁶ Див. пункт 123 п'ятнадцятої доповіді УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні.

передбачають короткотривале перебування військовослужбовців та членів їхніх сімей у санаторіях. УВКПЛ вітає плани Міністерства соціальної політики розробити комплексну модель надання допомоги військовослужбовцям з посттравматичними стресовими розладами. Перед військовослужбовцями, що повертаються із зони конфлікту, постають такі проблеми, як безробіття, відсутність можливості знайти роботу або пройти перекваліфікацію. Виділення сільськогосподарських земель для демобілізованих військовослужбовців, яке було передбачене у програмі реінтеграції, усе ще не може розпочатися через процесуальні перепони.

136. В Україні відсутній єдиний реєстр цивільних осіб, які зазнали фізичних травм внаслідок бойових дій у Донецькій і Луганській областях. Більше того, Уряд досі не визначив їхній правовий статус та не призначив жодних виплат для потерпілих від конфлікту. Унаслідок цього цивільні особи, які отримали травми під час бойових дій (часто від обстрілів без дотримання принципу розрізнення), страждають і від наслідків своїх фізичних травм, і від відмови у соціальному та правовому захисті.

С. Права на житло, землю та власність

137. УВКПЛ продовжує відзначати негативний вплив присутності військових на доступ до житла, майна та засобів до існування на територіях, які постраждали від конфлікту. Упродовж моніторингових візитів до місцевості поблизу лінії зіткнення УВКПЛ звернуло увагу на використання військовими силами будинків та пошкодження будинків від осколків снарядів у підконтрольних Уряду Авдіївці, Лопаскиному, Новозванівці, Опитному та Тоненькому. У селі Новозванівка, в якому мешкає 77 осіб, УВКПЛ зауважило значну присутність Збройних Сил України у житлових районах. Декілька приватних будинків використовувалися військовослужбовцями. УВКПЛ отримало повідомлення¹¹⁷ про те, що військові вели обстріли з підвір'я будинків цивільних осіб. Це часто призводило до вогню у відповідь та, відтак, ставило життя цивільного населення під загрозу.

138. Під час зустрічі з представниками УВКПЛ заступник командувача «Антитерористичної операції» у Краматорську підтвердив використання житлової нерухомості у зоні конфлікту у військових цілях, заявивши, що будинки, які використовувалися таким чином, належали «сепаратистам, які втекли на іншу сторону»¹¹⁸. Командування «Антитерористичної операції» порадило особам та сім'ям, які постраждали від використання своїх будинків у військових цілях, звертатися до місцевих правоохоронних органів, місцевих органів влади або командирів військових підрозділів. УВКПЛ звернуло увагу, що лише деякі потерпілі подають формальні заяви: це пов'язано або з побоюваннями щодо переслідувань з боку

¹¹⁷ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 5 вересня 2016 р.

¹¹⁸ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 7 вересня 2016 р.

військових, або з відсутністю реальних перспектив відшкодування шкоди у таких справах через суд.

139. Особи та сім'ї в Авдіївці, будинки яких використовувалися Збройними Силами України у військових цілях, поскаржилися на великі рахунки за комунальні послуги, що виставлені за користування ними військовослужбовцями. За їхніми словами, підприємство-постачальник електроенергії відповіло відмовою на прохання декількох з них припинити постачання електроенергії до їхніх будинків та продовжує надсилати їм рахунки за електроенергію, яку споживають військовослужбовці.

140. Мешканець Новоолександрівки повідомив УВКПЛ про своє занепокоєння напруженістю у відносинах з українськими військовослужбовцями та тим, що військові позиції розташовані близько до місць, де цивільні особи випасають худобу¹¹⁹. Використання сільськогосподарських земель у військових цілях та наявність великої кількості мін і ВПВ здійснює згубний вплив на доступ людей до засобів до існування. Чоловік з села Привражне у Донецькій області висловив відчай через втрату землі у 2014 році, коли Збройні Сили України вилучили сільськогосподарські землі для будівництва траншей та інших оборонних споруд, що зробило землі непридатними для подальшого сільськогосподарського використання. На додаток до того, що жителі села не мають доступу до їхнього єдиного джерела доходу, від них вимагають сплачувати податок на землю та орендну плату¹²⁰. Мешканці села Миколаївка у Донецькій області поскаржилися, що 60 відсотків земель, які раніше використовувалися для ведення сільського господарства, тепер не придатні до цього через наявність мін або через те, що вони використовувалися у військових цілях¹²¹.

141. Відсутність механізму компенсації за зруйноване і пошкоджене житло та житло, що використовується військовими, залишається однією з найпоширеніших проблем, які стоять перед населенням, яке постраждало від конфлікту. Люди, які втратили своє майно, отримують безкоштовну правову допомогу та подають позови до судів, але майже безрезультатно. Коли українські суди відхиляють ці позови, вони продовжують посилатися на невідповідність мінімальним вимогам для встановлення відповідальності: або через відсутність доказів про зв'язок між руйнуванням майна та збройним конфліктом, або через неспроможність встановити відповідальність.

Території, які перебувають під контролем озброєних груп

142. УВКПЛ отримало повідомлення¹²², що озброєні групи «Луганської народної республіки» продовжують розграбовувати квартири у м. Луганськ. Регулярно надходять повідомлення про те, що люди у камуфляжному

¹¹⁹ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 5 вересня 2016 р.

¹²⁰ Випадок було представлено 7 вересня 2016 під час круглого столу «Доступ до правосуддя», організованого Данською радою з питань біженців. ММПЛУ провела додатковий захід 9 жовтня 2016 року.

¹²¹ Польовий візит ММПЛУ 7 вересня 2016 р.

¹²² Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 28 вересня 2016 р.

або цивільному одязі заходять до житлових будинків, вламуються до квартир приватних осіб та вилучають приватне майно. Члени озброєних груп посилаються на «законні» підстави, пов'язані з проведенням «обшуків» та збором доказів для «кримінальних розслідувань». За словами співрозмовників УВКПЛ, озброєні групи активно слідкують та вибирають квартири, власники яких залишили Луганськ.

143. Подібні занепокоєння виникають і в зв'язку з діями озброєних груп «Донецької народної республіки». ВПО часто висловлюють побоювання щодо захоплення або «націоналізації» їхнього майна членами озброєних груп (зокрема, за несплату рахунків за комунальні послуги). УВКПЛ звернуло увагу на те, що люди, ризикуючи власною безпекою, їдуть до районів, в яких ведуться бойові дії, щоб перевірити стан свого майна. Як зазначено у публічній заяві представника «органів влади» м. Донецьк, майно «ворогів», які виїхали за межі територій, які контролюються озброєними групами «Донецької народної республіки», буде конфісковане та переходитиме у комунальну власність.¹²³

144. УВКПЛ продовжує документувати порушення прав на житло та власність, які сталися у 2014 та 2015 рр.¹²⁴. У серпні 2015 р. у Донецьку «міністерство державної безпеки» викрало бізнесмена¹²⁵ з Новоазовська, піддало його катуванням та жорсткому поводженню і розграбувало його будинок та майно. ВПО з Луганська розповіла УВКПЛ¹²⁶, як у лютому 2015 р. озброєні групи розграбували квартиру її сина, тому що він брав участь у бойових діях проти озброєних груп та підтримує Уряд.

145. Озброєні групи також захоплюють майно ВПО, які виїхали із територій, що перебувають під їхнім контролем. Одна ВПО повідомила про те, що особи, які назвали себе представниками «банку» «Донецької народної республіки», погрожували конфіскувати її майно, якщо вона не виплатить їм свою іпотеку та комісію.

Д. Становище внутрішньо переміщених осіб, які проживають у колективних центрах

«Ніхто не чує нас. Якщо хочеш отримати допомогу, потрібно пройти через усі кола пекла».

- Жінка, що живе у центрі для ВПО у м. Донецьку

146. За даними дослідження¹²⁷, нещодавно проведеного УВКБ ООН в Україні, щонайменше перед 637 ВПО у різних регіонах України стоїть загроза виселення, у

¹²³ Заява Ігоря Мартинова з «Донецької міської адміністрації», 18 жовтня 2016 р. (доступна за посиланням: <http://www.62.ua/news/1408979>).

¹²⁴ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 13 жовтня 2016 р.

¹²⁵ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 30 серпня 2016 р.

¹²⁶ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 28 серпня 2016 р.

¹²⁷ Моніторинговий звіт УВКБ ООН про загрозу виселення ВПО в Україні, презентований 12 жовтня 2016.

тому числі в Одеській області (колективні центри «Куяльник» та «Сенетатя»), Києві (колективний центр на вул. Кустанайській, колективні центри «Соти» та «Джерело»), Житомирі та інших містах. Як свідчать результати аналізу¹²⁸, проведеного у 46 колективних центрах, у 35 відсотків з них були випадки виселення ВПО. 79 відсотків колективних центрів не пристосовані до проживання людей із інвалідністю. 43 відсотки ВПО зазначили, що під час перебування у колективних центрах стан їхнього здоров'я погіршився.

147. Особливе занепокоєння викликає ситуація у двох колективних центрах в Одеській області («Куяльник» та «Сенетатя»), в яких ВПО з особливими потребами, у тому числі ВПО з розумовою відсталістю, проживали з самого початку конфлікту до кінця вересня 2016 р. Через нелюдські і такі, що принижують гідність, умови проживання ВПО у колективних центрах (зокрема, відключення електроенергії та водопостачання і відсутність ліфтів) ВПО були змушені повернутися до Донецької області, у тому числі на території, що перебувають під контролем озброєних груп¹²⁹. Викликає занепокоєння те, що національні та обласні органи влади не втрутилися у цю ситуацію та не запропонували жодних довготривалих рішень проблеми забезпечення житлом та надання гуманітарної допомоги, через що 139 ВПО довелося залишити місце свого проживання. Таке поводження з ВПО порушує їхнє право на рівний захист та перешкоджає реалізації їхніх прав людини без дискримінації за ознакою переміщення.

148. Подібна ситуація спостерігається і в колективному центрі¹³⁰ у Києві, де адміністрація будівлі відключила енергопостачання, опалення та інші комунальні послуги, що поставило під загрозу здоров'я ВПО, у тому числі дітей, осіб похилого віку та людей з інвалідністю. Через відсутність договору з власниками будівлі від ВПО часто вимагається оплачувати завищені рахунки за комунальні послуги під загрозою виселення¹³¹.

149. УВКПЛ звертає увагу, що причиною більшості зафіксованих випадків страждань ВПО є відсутність системного підходу до довготривалого забезпечення їх житлом та комплексної нормативно-правової бази для захисту найбільш вразливих ВПО, які проживають у колективних центрах, незважаючи на те, що забезпечення житлом було визначено одним з пріоритетів Комплексної державної програми щодо ВПО¹³². Уряд має зобов'язання

¹²⁸ БФ «Право на захист». Звіт за результатами моніторингу місць компактного проживання внутрішньо переміщених осіб у Дніпропетровській, Донецькій, Запорізькій, Луганській та Харківській областях, 2016 (доступний за посиланням: <http://vpl.com.ua/uk/materials/zvit-za-rezultatamy-monitorynhu-mkp/>).

¹²⁹ Інтерв'ю, проведені ММПЛУ 8 жовтня, 27 жовтня і 27 жовтня 2016 р.

¹³⁰ Вул. Кустанайська, буд. 6, Київ.

¹³¹ Інтерв'ю, проведені ММПЛУ 4 жовтня і 11 листопада 2016 р.

¹³² Постанова Кабінету Міністрів України № 1094 від 16 грудня 2015 р. «Про затвердження Комплексної державної програми щодо підтримки, соціальної адаптації та реінтеграції громадян України, які переселилися з тимчасово окупованої території України та районів проведення

визначати та пропонувати безкоштовне житло для ВПО за умови, що вони будуть оплачувати комунальні послуги. Водночас, на практиці можливість робити це мають лише місцеві органи влади, але вони часто посилаються на відсутність доступного житла. У результаті цього ВПО не пропонують житло або виселяють їх. УВКПЛ спільно з міжнародними організаціями провело адвокаційну роботу, закликаючи Уряд України підтримувати належні умови проживання у колективних центрах відповідно до міжнародних стандартів¹³³ та розробити сталі рішення для реалізації права ВПО на належне житло. Незважаючи на те, що Уряд проявив зацікавленість у цьому питанні, він не вжив жодних заходів для забезпечення прав ВПО з інвалідністю.

Території, які перебувають під контролем озброєних груп
150. Умови проживання у колективних центрах на територіях, які перебувають під контролем «Донецької народної республіки» та «Луганської народної республіки», викликають серйозне занепокоєння. У таких центрах проживає багато осіб похилого віку, людей з інвалідністю та сотні дітей, і вони не відповідають належним стандартам та умовам проживання¹³⁴. УВКПЛ звернуло увагу на те, що контингент колективних центрів часто є змішаним (до нього входять цивільні особи-ВПО, колишні комбатанти, чинні члени озброєних груп), що викликає певні занепокоєння стосовно захисту. За наявними даними, 8160 особи «зареєстровані» як ВПО у «Донецькій народній республіці»: більшість з них проживає у приватних будинках або квартирах, але 3024 перебувають у колективних центрах¹³⁵.

151. Умови проживання у різних колективних центрах відрізняються між собою. В одному з центрів, до якого УВКПЛ було надано доступ, умови проживання, у тому числі стандарти гігієни, були явно неналежними: ліфт не працював, єдині душові у багатоповерховій будівлі знаходилися на першому поверсі, кімнати та санітарно-технічні приміщення не відповідали гігієнічним вимогам.

Е. Права меншин та дискримінація

152. Випадки дискримінації груп меншин за національною ознакою або ознакою сексуальної орієнтації і гендерної ідентичності, які мали місце впродовж звітного періоду, засвідчили необхідність вжиття заходів для зміцнення впевненості, що меншини захищені законом, і що цей закон виконується на практиці. Після того, як місцеві

антитерористичної операції і інші регіони України, на період до 2017 року».

¹³³ Принцип 18 Керівних принципів УВКБ ООН з питання про переміщення осіб всередині країни, E/CN.4/1998/53/Add.2; Конвенція про права інвалідів, стаття 2.

¹³⁴ Принципи з питань реституції житла та майна біженців і переміщених осіб («Принципи Пінейро»), принцип 8.

¹³⁵ Огляд соціально-гуманітарної ситуації, що склалася на території "Донецької народної республіки" внаслідок військових дій з 29 жовтня по 4 листопада 2016 р., 7 листопада 2016 р. (доступний за посиланням: <http://ombudsmandnr.ru/obzor-sotsialno-gumanitarnoy-situatsii-slozhivsheysya-na-territorii-donetskoy-narodnoy-respubliki-vsledstvie-voennyih-deystviy-c-29-oktyabrya-po-4-noyabrya-2016-goda/>).

правоохоронні органи у селі Лощинівка Одеської області оприлюднили ім'я та національність чоловіка, підозрюваного у зґвалтуванні та вбивстві восьмирічної дівчинки 27 серпня 2016 р., у селі сталося насильницьке руйнування будинків ромів та примусове виселення ромських сімей. 29 серпня сільська рада вирішила виселити 24 ромів (у тому числі 15 дітей) без надання їм іншого житла або будь-яких гарантій, у тому числі гарантій продовження навчання дітьми. УВКПЛ звернула увагу на недбалість правоохоронних органів у селі, відсутність відповідальності для тих, хто здійснював напади та руйнував будинки ромів¹³⁶, а також на використання мови ворожнечі та недостовірної інформації національними та місцевими ЗМІ. УВКПЛ та правозахисні громадські організації сприяли налагодженню діалогу між ромською громадою і місцевими органами влади та провели адвокаційну роботу проти виселення людей без надання їм передбачених законом гарантій захисту. До прокуратури Одеської області було подано заяву щодо неправомірних дій правоохоронних органів під час цього інциденту, і 22 листопада було розпочато кримінальне провадження у цій справі¹³⁷. УВКПЛ занепокоєне з приводу того, що мовчазна згода та відсутність будь-яких дій правоохоронних органів та місцевих органів влади на захист ромської громади села Лощинівка від примусового виселення може становити колективне покарання.

153. 5 жовтня Комітет Верховної Ради України з прав людини, національних меншин і міжнародних відносин прийшов до висновку, що Уряд неналежним чином виконує Стратегію захисту та інтеграції в українське суспільство ромської національної меншини та план заходів з її реалізації. Цей висновок збігається із заключними зауваженнями Комітету з ліквідації расової дискримінації (КЛРД), виданими 26 серпня 2016 р.¹³⁸. Представники ромської громади та громадянського суспільства навели УВКПЛ приклади труднощів, що продовжують поставати перед ромами у доступі до медичної допомоги та інших базових публічних послуг. Наприклад, у вересні 2016 р. двом особам не було надано належних медичних послуг, а органи влади не повернули жінці паспорт через її ромське походження після її звільнення з-під варти. Також було повідомлено, що ромські діти продовжують зазнавати цькування у державних навчальних школах та сегрегації в системі освіти¹³⁹. Серед ромів зберігається високий рівень неписьменності¹⁴⁰.

¹³⁶ Правоохоронні органи відкрили розслідування за статтею 194 (умисне знищення або пошкодження майна) Кримінального кодексу України.

¹³⁷ Розслідування розпочате за статтею 367 (службове недбалство) Кримінального кодексу України.

¹³⁸ Заключні зауваження КЛРД, CERD/C/UKR/CO/22-23, 26 серпня 2016 р.

¹³⁹ У Закарпатській області досі є щонайменше чотири школи, в яких підтримується сегрегація. Комітет ООН з економічних, соціальних та культурних прав, заключні зауваження, E/C.12/UKR/CO/6, 13 червня 2014 року, с. 8.

¹⁴⁰ Європейський центр з прав ромів, Міжнародна благодійна організація «Ромський жіночий фонд «Чіріклі», письмові зауваження щодо України для огляду Комітетом з ліквідації дискримінації щодо жінок, 20 вересня 2016 р.

154. УВКПЛ також звертає увагу, що упродовж звітного періоду люди, які належать до ЛГБТІ-спільноти або симпатизують їй, зазнавали погроз та агресивної поведінки з боку радикальних груп, таких як Цивільний корпус «Азов» та «Правий сектор»¹⁴¹. Наприклад, члени Цивільного корпусу «Азов» та «Правого сектора» зірвали показ фільму з питань ЛГБТІ 18 жовтня у Чернівцях та 4 листопада у Кременчуці. Правоохоронні органи не втрутилися для захисту цих подій.

VI. Права людини в Автономній Республіці Крим¹⁴²

155. 15 листопада Третій комітет Генеральної Асамблеї ООН ухвалив проект резолюції «Ситуація з правами людини в Автономній Республіці Крим та місті Севастополь (Україна)», ініційовану Україною. У цій резолюції Крим визнається «тимчасово окупованим» Російською Федерацією та підтверджується невизнання його «анексії». Резолюція закликає Російську Федерацію як «окупаційну державу», невідкладно припинити «усі утиски прав людини відносно жителів Криму» та забезпечити належний та безперешкодний доступ до території півострова. Згідно з проектом резолюції, Генеральна Асамблея просить Генерального секретаря на основі консультацій з Верховним комісаром ООН з прав людини «шукати шляхи та способи» забезпечення доступу регіональних і міжнародних механізмів зі спостереження за ситуацією з правами людини до Криму, а Управління Верховного комісара ООН з прав людини – підготувати спеціальну тематичну доповідь щодо ситуації з правами людини у Криму перед 72-ою сесією Генеральної Асамблеї ООН.

156. 14 листопада Канцелярія Прокурора Міжнародного кримінального суду оприлюднила свою річну доповідь про попередні розслідування. У цій доповіді Канцелярія Прокурора прийшла до висновку, що Кримський півострів перебуває під окупацією Російської Федерації. У зв'язку з цим Прокурор застосовуватиме право міжнародних

¹⁴¹ Зустріч ММППЛУ 1 листопада 2016 р.

¹⁴² Під «Автономною Республікою Крим» мається на увазі Автономна Республіка Крим та м. Севастополь відповідно до Резолюції Генеральної Асамблеї ООН 68/262 про територіальну цілісність України. УВКПЛ не було надано доступу до території Криму, а свого представництва на місці Управління не має. Водночас, УВКПЛ має можливість проводити моніторинг ситуації з правами людини шляхом встановлення та підтримання контактів з громадянами, зареєстрованими в Криму, які нині проживають на півострові та на материковій частині України, а також шляхом отримання інформації від багатьох осіб різного віку та статі, у тому числі представників політичних, релігійних, громадських організацій, жертв, їхніх родичів та свідків ймовірних порушень прав людини, юристів, журналістів, підприємців, вчителів, лікарів, соціальних працівників, правозахисників та інших груп осіб, включаючи людей, що не пов'язані з жодною організацією. УВКПЛ продовжує намагатися отримати доступ до Криму.

збройних конфліктів, аналізуючи факти та ймовірні злочини, вчинені у Криму¹⁴³.

А. Свавільні затримання, право на належну правову процедуру та справедливий судовий розгляд

157. УВКПЛ продовжує здійснювати моніторинг за становищем осіб, затримання або тримання під вартою яких може становити свавільне позбавлення волі. Занепокоєння у сфері прав людини пов'язані із зловживаннями у застосуванні норм законодавства про боротьбу з екстремізмом та тероризмом для криміналізації вираження ненасильницьких поглядів і думок; застосуванням жорстоких, нелюдських або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання; та порушень права на належну правову процедуру, у тому числі права на безперешкодний доступ до адвоката.

Свавільні затримання осіб, яких звинувачують у «сепаратизмі»

158. УВКПЛ задокументувало декілька випадків порушень та застосування покарань проти членів Меджлісу, які рівнозначні свавільному затриманню. 7 вересня 2016 р. заступника Голови Меджлісу Ільмі Умерова було звільнено з психіатричної лікарні, куди його помістили 18 серпня проти його волі за рішенням кримського «суду». Умерова звинувачують у закликах до порушення територіальної цілісності Російської Федерації; його можуть засудити до позбавлення волі на строк до п'яти років. УВКПЛ вважає, що примусове поміщення його до психіатричної лікарні на три тижні може становити жорстоке поводження. Нині Умеров перебуває на волі, але йому заборонено виїжджати за межі півострова. 7 листопада російський адвокат Умерова Ніколай Полозов сказав в інтерв'ю українському ЗМІ, що Федеральна служба безпеки Російської Федерації (ФСБ) тисне на нього, аби він відмовився від захисту у цій справі.

159. 11 жовтня було затримано Сулеймана Кадирова, члена регіонального меджлісу у Феодосії. Йому було пред'явлено обвинувачення у публічних закликах до дій, спрямованих на порушення територіальної цілісності Російської Федерації. Станом на 15 листопада він перебуває під вартою. 29 березня 2016 р. він публічно заявив: «Крим – це Україна».

Справа «української ДРГ»

160. Євген Панов є одним з підозрюваних, затриманих ФСБ у Криму начебто через участь в українській диверсійно-розвідувальній групі¹⁴⁴. Його адвокат розповів УВКПЛ, що чоловіка не викрадали на материковій частині України, як вважалося впродовж тривалого часу, а затримали 7 серпня 2016 р. після в'їзду до

¹⁴³ Канцелярія Прокурора, Міжнародний кримінальний суд, «Доповідь про попередні розслідування 2016 р.», 14 листопада 2016 р., пункти 155-158, (доступна за посиланням: https://www.icc-cpi.int/iccdocs/otp/161114-otp-rep-PE_ENG.pdf).

¹⁴⁴ Див. пункт 153 п'ятнадцятої доповіді УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні.

Криму. Адвокат також повідомив УВКПЛ, що впродовж декількох днів його клієнта тримали під вартою без зв'язку із зовнішнім світом, катували та змушували визнати свою участь у підготовці серії терористичних актів на життєво важливих об'єктах інфраструктури півострова, а 10 серпня йому було пред'явлено офіційне обвинувачення.

161. 10 жовтня кримський «суд» продовжив до 10 грудня 2016 р. строк арешту Євгена Панова та Андрія Захтея, іншого затриманого підозрюваного. Раніше, у серпні 2016 р., Європейський суд з прав людини у відповідь на клопотання сім'ї Панова про застосування правила 39 Регламенту Суду та ризик піддання катуванням під час перебування під вартою відмовився виносити рішення про здійснення його екстрадиції до України. Натомість ЄСПЛ підтримав пропозицію Російської Федерації про те, що органи влади Російської Федерації розглянуть скарги обвинуваченого та проведуть розслідування обставин, за яких він зазнав ушкоджень.

162. 10 листопада ФСБ заявила, що вона попередила ще одну диверсію, яку українські військові розвідники у Криму начебто планували проти військових об'єктів та життєво важливих об'єктів цивільної інфраструктури у Севастополі. Стверджувалося, що диверсанти мали потужні вибухові пристрої, вогнепальну зброю та боеприпаси, обладнання для захищеного зв'язку та карту об'єктів для нападу. Міністерство оборони України оприлюднило заяву із спростуванням цих звинувачень. 9 листопада було затримано трьох підозрюваних, яких помістили під варту строком на два місяці. 15 листопада було затримано ще двох мешканців Севастополя.

163. УВКПЛ володіє інформацією про різні форми порушення права на захист та презумпції невинуватості стосовно членів цієї групи. Обвинувачені не мають регулярного доступу до адвоката, слідчі чинять на них тиск для того, щоб вони відмовилися від свого права на адвоката, а в окремих випадках адвокати радять своїм клієнтам визнати вину та «співпрацювати» зі стороною обвинувачення.

Справи Хізб-ут-Тахрір

164. Продовження кримінального переслідування членів кримського Хізб-ут-Тахрір у російських судах викликає серйозне занепокоєння щодо того, як порушення Резолюції Генеральної Асамблеї 68/262 про територіальну цілісність України впливає на ситуацію з правами людини. 7 вересня військовий суд у Ростові-на-Дону (Російська Федерація) визнав чотирьох кримських татар, затриманих ФСБ у 2015 р., винними у плануванні та участі у діяльності незаконної організації. Всі вони були визнані судом членами Хізб-ут-Тахрір – релігійної групи, яка вважається екстремістською та діяльність якої заборонена у Російській Федерації, але не в Україні. Адвокати сторони захисту охарактеризували своїх клієнтів як віруючих мусульман та виступили на захист їхнього права вільно сповідувати свою релігію. Трьох чоловіків засудили до п'яти років позбавлення волі, а організатора осередку Хізб-ут-Тахрір –

до семи років позбавлення волі. Це перші судові вироки, винесені проти ймовірних членів Хізб-ут-Тахрір у Криму.

165. 12 жовтня співробітники ФСБ увірвалися у будинки шести кримських татар, провели обшуки у присутності жінок та дітей та вилучили релігійну літературу, заборонену в Російській Федерації. П'ять кримськотатарських чоловіків, яких сусіди знають як сповідуючих іслам, були затримані за підозрою у належності до Хізб-ут-Тахріру. Всіх п'ятьох чоловіків було взято під варту до 11 грудня 2016 р. Загалом у 2016 р. де факто органи влади в Криму затримали вже 15 кримських татар та мусульман за підозрою у належності до Хізб-ут-Тахріру.

166. 3 листопада де факто влада Криму призначила примусову психіатричну експертизу шістьом кримським татарам, обвинуваченим у належності до Хізб-ут-Тахріру.

В. Права меншин та корінних народів

167. У квітні 2016 р. «верховний суд» Криму визнав Меджліс екстремістською організацією та заборонив його діяльність. 29 вересня Верховний Суд Російської Федерації відхилив апеляцію на рішення кримського «суду» та підтвердив заборону на діяльність Меджлісу.

168. На вісьмох членів¹⁴⁵ Меджлісу рішеннями кримських «судів» було накладено штрафи за проведення зібрання 28 вересня. Вони зібралися у будинку Ільмі Умерова, одного з трьох заступників Голови Меджлісу, для обговорення внутрішніх питань та призупинення членства трьох членів Меджлісу, які співпрацювали з де факто владою Криму¹⁴⁶. Усіх вісьмох членів Меджлісу було визнано винними у скоєнні адміністративного правопорушення – участі у «незаконному зібранні»; їм наказали сплатити штрафи розміром від 750 рублів (12 доларів США) до 1000 рублів (15 доларів США).

169. Багато кримських татарів вважають Меджліс традиційним органом самоврядування корінного народу: його члени, що представляють виконавчий орган влади, обираються Курултаєм – зборами кримськотатарського народу. На додаток до національного Меджлісу, до якого входять 33 члени, у Криму також створено близько 2500 регіональних та місцевих меджлісів. Хоча у Криму нині зареєстровано близько 30 кримськотатарських громадських організацій, жодна з них не може вважатися такою, яка має такий самий рівень представництва та легітимності, як Меджліс і Курултай.

С. Свобода пересування

170. 24-25 жовтня УВКПЛ провело моніторинг за реалізацією права на свободу пересування на контрольних

¹⁴⁵ Штрафи було накладено на таких вісьмох членів Меджлісу: Ільмі Умерова, Алі Хамзіна, Садіха Табаха, Шевкета Кайбулласва, Бекіра Мамутова, Еміне Авамільову, Мустафу Маушева та Ділявера Акісва.

¹⁴⁶ Трьома членами Меджлісу, членство яких було призупинене, є Еміралі Абласв, Айдер Аджімамбетов та Руслан Якубов.

пунктах в'їзду-виїзду «Чонгар», «Каланчак» та «Чаплинка» на адміністративному кордоні з Кримом. Під час цього моніторингового візиту УВКПЛ почуло подібні скарги від людей з материкової України та з Криму на труднощі з перевезенням особистих речей у Крим та з нього. Вони стверджують, що непропорційні правові та адміністративні перепони, запроваджені Україною, сприяють корупції та призводять до неправомірних обмежень права на свободу пересування. Ця проблема особливо загострилася після ухвалення у грудні 2015 р. Урядом України Постанови № 1035 про обмеження поставок окремих товарів¹⁴⁷.

171. Перелік товарів, дозволених для перевезення через адміністративний кордон між материковою Україною та Кримом, встановлено у статті 370 Митного кодексу України. Навіть хоча 26 вересня Одеський окружний адміністративний суд виніс рішення про те, що цей перелік не є вичерпним, людей, які їдуть з материкової частини України до Криму або навпаки, часто обмежують в тому, які речі вони можуть провозити, якщо такі речі не включені до цього переліку. Одна мешканка Криму зазначила, що вона переїхала з Криму до Миколаєва, але митні органи України не дозволили їй перевезти з собою жодних меблів, посилаючися на Постанову № 1035. Інший мешканець Криму розповів, що він продав свою квартиру в Севастополі, але йому не дозволили перевезти отримані від продажу гроші, оскільки їхня сума перевищувала 10 тисяч гривень (приблизно 385 доларів США) – встановлений законодавством України максимальний ліміт, з огляду на обмеження, визначені Законом України «Про створення вільної економічної зони «Крим» та про особливості здійснення економічної діяльності на тимчасово окупованій території України».¹⁴⁸ УВКПЛ також зафіксувало повідомлення про корупцію на контрольному пункті в'їзду-виїзду «Каланчак».

Д. Права ув'язнених

«Якщо ти хворієш, вони ставляться до тебе так, наче ти взагалі не людина. Вони можуть знищити тебе. Я хочу справедливості та повернути своє здоров'я»

- Затриманий у СІЗО № 1 у
Сімферополі

172. УВКПЛ продовжує збирати інформацію щодо ситуації з правами ув'язнених та умов тримання під вартою у Кримі. З огляду на відсутність спеціалізованих пенітенціарних установ багатьох ув'язнених не можуть тримати під вартою на території півострова. Це призвело до того, що починаючи з 2014 р. значна кількість ув'язнених була переведена з Криму до спеціалізованих пенітенціарних

¹⁴⁷ 9 листопада Апеляційний суд м. Києва підтвердив рішення адміністративного суду першої інстанції, в якому було відхилено позов ВПО з Криму визнати Постанову № 1035 такою, яка суперечить закону.

¹⁴⁸ Див. статтю 12.8 (3) Закону України «Про створення вільної економічної зони "Крим" та про особливості здійснення економічної діяльності на тимчасово окупованій території України» № 1636—VII від 12 серпня 2014 р.

установ у Російській Федерації. Такі переведення стосувалися у тому числі й неповнолітніх ув'язнених, засуджених жінок, людей, засуджених до довічного позбавлення волі, а також ув'язнених, які мають серйозні фізичні та психічні захворювання. Переведення ув'язнених з Криму до пенітенціарних установ у Російській Федерації є ще одним прикладом того, як продовження порушення Резолюції Генеральної Асамблеї ООН 68/262 про територіальну цілісність України впливає на ситуацію з правами людини.

173. За словами представника однієї з українських громадських організацій, щонайменше 600 жінок з Криму та материкової частини України нині утримуються у змішаних або жіночих колоніях на території Російської Федерації. Пенітенціарна служба Російської Федерації доповіла, що у період між 18 березня 2014 р. та 15 червня 2016 р. з Криму до Російської Федерації було переведено 240 жінок-ув'язнених. Невідомою залишається кількість ув'язнених та утримуваних під вартою, які також були переведені, проте не належать до жодної із вищезазначених категорій.

174. Особам, яких утримують під вартою у Криму або перевели на територію Російської Федерації, часто відмовляють у належному лікуванні та госпіталізації, що є порушенням їхнього права на здоров'я. Одну жінку з Севастополя 22 травня 2013 р. засудили до трьох років позбавлення волі за Кримінальним кодексом України, а 18 грудня 2015 року – до двох років позбавлення волі за Кримінальним кодексом Російської Федерації. Нині вона перебуває в ув'язненні в Севастополі, де їй не надають доступу до лікування, попри те, що вона хворіє на гепатит С та ВІЛ-інфекцію. У червні 2015 р. кримський «суд» засудив чоловіка з Миколаєва, України, до позбавлення волі, після чого його перевели до виправної колонії № 1 в Республіці Адигея (Російська Федерація). У нього гіпертензія та погіршився стан здоров'я внаслідок травм голови та хребта. Йому відмовляють у медичній допомозі. 24 березня 2015 р. кримський «суд» засудив чоловіка з Феодосії, Криму, до позбавлення волі, після чого його було переведено для відбуття покарання до виправної колонії № 2 у місті Ростов-на-Дону (Російська Федерація). Він хворіє на ВІЛ-інфекцію у третій стадії, гепатит В, туберкульоз та псоріаз. Незважаючи на скарги до адміністрації колонії, йому не надають жодного лікування та не госпіталізують¹⁴⁹.

175. УВКПЛ відомо про один випадок смерті під час перебування під вартою ув'язненого з Севастополя, переведеного до Російської Федерації. 8 вересня Валерій Іспендіярович Керімов помер у пенітенціарній установі у Тлюстенхаблі, населеному пункті у Теучезькому районі Республіки Адигея (Російська Федерація). Керімов був громадянином України та проживав у Севастополі. 2 грудня 2014 р. його затримали у Севастополі за крадіжку, а 17 липня 2015 р. «суд» у Севастополі засудив його до шести років та одного місяця позбавлення волі. Як відомо, на

¹⁴⁹ Інтерв'ю, проведені ММПЛУ, 4 жовтня, 1 та 2 листопада 2016 р.

момент затримання Керімов хворів на гепатит В, гепатит С та туберкульоз. Під час перебування в ув'язненні він не отримував належного лікування, а на початку 2016 р. його перевели до колонії у Глюстенхаблі (Російська Федерація). Але його стан лише погіршився. Адміністрація колонії не надала адвокату Керімова жодних документів про його стан здоров'я та лікування. Регіональний центр прав людини, що у Києві, та Українська Гельсінська спілка з прав людини (УГСПЛ) надіслали запити Міністерству закордонних справ України та консулу України у Ростові-на-Дону з проханням відвідати Керімова, але такого візиту проведено не було. 29 серпня УГСПЛ надіслала клопотання Європейському суду з прав людини про застосування правила 39 Регламенту Суду про тимчасові заходи, внаслідок чого Суд направив Російській Федерації вимогу повідомити його про стан здоров'я Керімова та проходження ним лікування. Відповідні юридичні дії було призупинено 8 вересня, коли Керімов помер.

176. 7 жовтня 2016 р., влада Російської Федерації відмовила у запиті України про екстрадицію Олега Сенцова, якого було затримано у Криму та переведено до Російської Федерації у 2014 р. для суда та тримання під вартою. У запиті про екстрадицію було відмовлено на підставі того, що Сенцов є громадянином Російської Федерації, попри підтвердження його українського громадянства Уповноваженою з прав людини Російської Федерації у квітні 2016 р.

Е. Політичні права

177. 18 вересня у Російській Федерації було проведено вибори до парламенту та органів місцевого самоврядування. Уперше вибори до парламенту були проведені і на Кримському півострові, що є порушенням Резолюції Генеральної Асамблеї 68/262 про територіальну цілісність України. Від «республіки Крим» та міста Севастополя до Державної Думи Російської Федерації було обрано сім депутатів¹⁵⁰.

178. Хоча передвиборча кампанія та голосування пройшли без видимих інцидентів, слід зазначити, що міжнародні спостерігачі не були присутні на цих виборах. Тим не менш, УВКПЛ отримало інформацію з надійних джерел, що співробітники державних та громадських установ у Криму отримали накази проголосувати; у випадку неявки на вибори їм погрожували санкціями, у тому числі звільненням. Окрім цього, перед голосуванням повідомлялося про те, що «поліція» здійснює тиск та проводить обшуки у будинках кримськотатарських активістів та членів Меджлісу, які закликали до бойкоту

¹⁵⁰ Михайло Шеремет («перший віце-прем'єр-міністр»), Руслан Бальбек («віце-прем'єр-міністр») та Наталія Поклонська («генеральний прокурор») були обрані до Державної Думи Російської Федерації за пропорційною системою; Костянтин Бахарев («перший заступник голови державної думи»), Андрій Козенко («заступник голови державної думи»), Світлана Савченко («голова комітету державної ради з культури та захисту культурної спадщини») та Дмитро Белік (заступник голови компанії «Big-Crimea») були обрані за мажоритарною системою.

виборів. Перед цим Голова Меджлісу Рефат Чубаров закликав мешканців Криму не голосувати на виборах, щоб не узаконювати «окупацію» півострова.

Ф. Право на освіту

179. Початок 2016-2017 навчального року в Криму та м. Севастополь підтвердив тенденцію до скорочення використання української мови як мови навчання. Ця тенденція спостерігається після втрати Україною фактичного контролю над Кримським півостровом у березні 2014 р. Водночас, все більша кількість кримськотатарських батьків користуються можливістю навчати своїх дітей кримськотатарською мовою.

180. У Криму працює 533 школи. Якщо до 2014 р. у Криму існувало сім навчальних закладів з українською мовою навчання, нині залишився лише один такий заклад – Сімферопольська академічна гімназія. Водночас, цього року вона припинила навчання українською мовою у першому та другому класах. Речник «міністерства освіти» Криму пояснює це ймовірною відсутністю інтересу батьків до навчання своїх дітей українською мовою.

181. Навчання кримськотатарською мовою зараз проводиться у 14 школах – на одну більше, ніж у 2014 р. Ще 19 шкіл мають класи, які навчаються кримськотатарською мовою. У шести з цих шкіл навчання проводиться двома мовами: російською та кримськотатарською, а у 13 школах навчання проводиться російською мовою, але є уроки кримськотатарською мовою. За словами голови кримськотатарської громадської організації «Мааріфчі» Сафуре Каджаметової, кримськотатарською мовою навчаються 825 з приблизно 20 тисяч першокласників у Криму.

VII. Зміни у законодавстві та інституційні реформи

A. Судова реформа

182. 30 вересня 2016 року набули чинності зміни до Конституції щодо правосуддя¹⁵¹ та Закон України «Про судоустрій і статус суддів»¹⁵², що дало початок процесу реформування судової влади. Основною характеристикою реформи є намір очистити судову гілку влади задля відновлення довіри громадськості до системи, яка впродовж десятиліть вважалася корумпованою та недостатньо незалежною.

183. Усі судді, призначені на посади до дня набрання чинності змінами до Конституції, матимуть проходити

¹⁵¹ Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)», № 1401-VII від 2 червня 2016 р.

¹⁵² Закон України «Про судоустрій і статус суддів», № 1402-VII від 2 червня 2016 р.

оцінювання відповідності займаній посаді¹⁵³, яке може призвести до звільнення судді з посади¹⁵⁴. Це в першу чергу стосуватиметься 1232 суддів, які були призначені на посади строком на п'ять років і повноваження яких припиняються із закінченням строку, на який їх було призначено, але можуть бути відновленими, якщо вони успішно пройдуть таке оцінювання.

184. Реформа Верховного суду України приведе до скорочення кількості посад суддів у вищих судових інстанціях з 365 до 200. Залишається незрозумілим, чи чинні судді Верховного суду, які не будуть призначені до Верховного суду повторно, будуть звільнені або переведені до судів нижчих інстанцій. Це створює відчуття невизначеності та призводить до спротиву реформі.

185. В Україні створено 765 судів, забезпечувати належну роботу яких повинні 9071 суддів¹⁵⁵. Станом на 15 листопада 2016 р. фактично у судах було працевлаштовано 6614 суддів. Шість судів¹⁵⁶ не працюють через відсутність суддів, і майже у 25 відсотках судів незаповненими залишаються до 50 відсотків посад суддів. Водночас, така неукомплектованість є тривалою проблемою.

186. 8 вересня та 22 вересня 2016 р. Верховна Рада України ухвалила звільнення з посад приблизно тисячі суддів, більшість з яких пропрацювали більше 20 років. За словами Голови Вищої кваліфікаційної комісії суддів, до кінця 2016 р. суди можуть втратити від 35 до 40 відсотків суддів через подання ними у відставку¹⁵⁷.

187. Невелику кількість суддів було звільнено з посад у рамках люстраційних процесів, розпочатих після Майдану. Спеціальна тимчасова комісія¹⁵⁸ визнала 46 суддів винними у винесенні політично мотивованих рішень стосовно протестувальників на Майдані. Вища кваліфікаційна комісія суддів підтримала ці висновки щодо 29 суддів та рекомендувала звільнити їх з посад¹⁵⁹. Вища

¹⁵³ Це оцінювання здійснюватиметься за критеріями компетентності, професійної етики та доброчесності.

¹⁵⁴ Дата початку та порядок проведення оцінювання суддів на предмет відповідності займаній посаді буде визначатися Вищою кваліфікаційною комісією суддів. Поки що вони невідомі.

¹⁵⁵ Інтерв'ю голови Верховного Суду України, Ярослава Романюка, «Голос України» - 2016.10.27. - № 204 (доступно за посиланням: <http://www.golos.com.ua/article/277914>).

Інформація надана Вищою кваліфікаційною комісією суддів України у листі до УВКПЛ від 11 листопада 2016 року.

¹⁵⁶ Три суди не працюють через відсутність суддів у їхньому штаті. Це Магдалинівський районний суд (Дніпропетровська область), Карлівський районний суд (Полтавська область) та Шполянський районний суд (Черкаська область). Ще три суди не працюють, тому що судді очікують на затвердження свого безстрокового призначення на посаду після закінчення п'ятирічного строку перебування на посаді. Це Яремчанський міський суд (Івано-Франківська область), Лохвицький районний суд (Полтавська область) та Радивилівський районний суд (Рівненська область).

¹⁵⁷ Зустріч УВКПЛ з Головою Вищої кваліфікаційної комісії суддів від 3 жовтня 2016 р.

¹⁵⁸ Див. пункти 184-185 сьомої доповіді УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні.

¹⁵⁹ Решта скарг стосовно 305 суддів, що не були розглянуті тимчасовою спеціальною комісією, яка припинила свою діяльність, нині розглядаються Вищою радою юстиції. Станом на середину вересня 2016 р. ВРЮ відкрила

кваліфікаційна комісія суддів також отримувала повідомлення про порушення, скоєні суддями у зв'язку з подіями на Майдані, і визнала сімох суддів винними у вчиненні дисциплінарних проступків та рекомендувала звільнити їх із посад¹⁶⁰. На сьогодні Верховна Рада України та Президент звільнили з посад 31 з цих суддів.

188. Починаючи з грудня 2014 р., Вища кваліфікаційна комісія суддів рекомендувала звільнення з посади в якості дисциплінарного стягнення щодо 340 суддів, у більшості випадків через факти їхньої співпраці з де факто органами влади Автономної Республіки Крим та міста Севастополя (295) або з озброєними групами в окремих районах Донецької (20) та Луганської (1) областей¹⁶¹. Станом на 15 листопада 2016 року на основі цих рекомендацій з посад було звільнено 299 суддів.

189. Окрім цього, звільнення суддів з посад також відбувалося у рамках процедури люстрації, яку було розпочато відповідно до Закону України «Про очищення влади»¹⁶², за якою було звільнено вісім суддів¹⁶³.

190. Хоча ситуація з недоукомплектуванням судів передусє реформі¹⁶⁴, велика кількість звільнень створює серйозні проблеми для забезпечення верховенства права і здійснення правосуддя. Відтак, існує потреба в дієвих механізмах відбору та призначення на посади суддів для того, щоб компенсувати звільнення та відставку суддів і забезпечити належне функціонування судової системи.

191. Вища кваліфікаційна комісія суддів, яка відповідає за відбір суддів, розглядає можливість запровадження спрощеного порядку відбору для колишніх кандидатів. Як повідомляється, це змогло б допомогти заповнити приблизно 400 вакансій.

192. У контексті судової реформи було розроблено проект Закону України «Про вищу раду правосуддя», який 3 листопада пройшов перше читання у Верховній Раді України. Ухвалення цього Закону введе в дію нові повноваження цього органу щодо призначення, переведення і звільнення суддів з посад, а також їх притягнення до

дисциплінарні провадження щодо 46 суддів, три з яких було завершено. У результаті цих проваджень двох суддів було рекомендовано звільнити з посад.

¹⁶⁰ Вища кваліфікаційна комісія суддів отримала 149 скарг стосовно суддів у зв'язку з подіями на Майдані та відкрила 98 дисциплінарних проваджень, за результатами яких вісім суддів було притягнуто до відповідальності, сім з яких було рекомендовано звільнити з посад на підставі порушення ними присяги. Інші провадження було закрито як такі, що не були обґрунтовані фактами (57), або через закінчення строку давності (31).

¹⁶¹ Рекомендації Вищої кваліфікаційної комісії суддів щодо звільнення з посад ще 24 суддів засновані на інших загальних підставах та стосувалися суддів з інших областей.

¹⁶² Закон України «Про очищення влади», № 1682-VII від 16 вересня 2014 р.

¹⁶³ Відповідно до Закону України «Про очищення влади», заходи з очищення влади (люстрації), які проводяться у країні, застосовуються у тому числі і до суддів. Упродовж двох років реалізації Закону Міністерство юстиції України подало до Вищої ради юстиції інформацію щодо приблизно 70 суддів, в якій визначено підстави для їхньої люстрації; на підставі цієї інформації з посад було звільнено вісім суддів.

¹⁶⁴ Станом на 1 січня 2013 р. при такій же кількості судів працювало 8 215 суддів.

дисциплінарної відповідальності. Однак новий склад цього органу, який має на меті подолати надмірний вплив з боку виконавчої влади, буде остаточно сформовано лише до 30 квітня 2019 року, що є значною затримкою.

В. Реформа кримінальної юстиції

193. 7 вересня 2016 р. Верховна Рада України ухвалила низку змін до законодавства¹⁶⁵, розроблених Міністерством юстиції України та Державною пенітенціарною службою України для сприяння реалізації права засуджених осіб на отримання пенсії, скасування деяких обмежень щодо використання такими особами особистих грошей та їхнього надання їм доступу до Інтернету. Ці зміни також передбачають надання засудженим, у тому числі особам, засудженим до довічного позбавлення волі, права на тривалі побачення. Вони забезпечують приведення положень законодавства у відповідність з нормами Закону України «Про пробацію», прийнятого у лютому 2015 року, та передбачають подальшу гуманізацію кримінального законодавства через заборону засудження осіб до довічного позбавлення волі за готування до вчинення злочину або вчинення замаху на злочин, окрім випадків, що стосуються злочинів проти національної безпеки (статті 109 – 114-1) та злочинів проти миру (статті 437 – 439, 442(2) та 443 Кримінального кодексу України). Ці зміни також дозволяють переведення засуджених з одного виправного центру до іншого за наявності обґрунтованих підстав для переведення засудженого ближче до місця проживання його родичів.

194. Окрім цього, 7 вересня 2016 р. Верховна Рада ухвалила зміни до законодавства¹⁶⁶, які покращують доступ до правосуддя осіб, які утримуються в установах попереднього ув'язнення та виконання покарань. Ці змінами роз'яснюють, що оскарження рішень адміністрацій установ виконання покарань та установ попереднього ув'язнення здійснюється в порядку адміністративного судочинства. Відповідно до цих змін, засуджені, на особистих рахунках яких недостатньо коштів, звільняються від сплати судового збору у справах, пов'язаних із питаннями, які вирішуються судом під час виконання вироку. Цими змінами також встановлено порядок прискореного розгляду (протягом 24 годин) скарг щодо поміщення засудженого до одиночної камери та щодо примусового годування.

С. Проект Закону «Про тимчасово окуповану територію України»

195. 19 липня 2016 року 29 народних депутатів зареєстрували законопроект № 3593-д «Про тимчасово

¹⁶⁵ Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення виконання кримінальних покарань та реалізації прав засуджених», № 1492-VIII від 7 вересня 2016 р. (набрав чинності 8 жовтня 2016 р.).

¹⁶⁶ Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення доступу до правосуддя осіб, які утримуються в установах попереднього ув'язнення та виконання покарань», № 1491-VIII від 7 вересня 2016 р. (набрав чинності 8 жовтня 2016 р.).

окуповану територію України», яким встановлюється єдиний правовий режим для Криму та окремих районів Донецької і Луганської областей, непідконтрольних Уряду. УВКПЛ активно взаємодіяло з Урядом та надало свої коментарі щодо впливу, який цей законопроект матиме на права людини в разі його прийняття в сучасному вигляді¹⁶⁷.

196. На думку УВКПЛ, цей законопроект, в основі якого лежать переважно міркування безпеки, у разі його прийняття в такому вигляді, в якому він є зараз, зашкодить правам людини і суперечитиме міжнародним зобов'язанням України та, ймовірно, і Конституції України. Той факт, що законопроект прагне заперечити відповідальність Уряду за захист життя, здоров'я, права власності та обов'язок соціального та пенсійного забезпечення суперечить принципу територіальної юрисдикції, відповідно до якого Уряд має позитивні зобов'язання використовувати усі можливі правові та дипломатичні засоби для гарантування прав людини на непідконтрольних йому територіях. Окрім цього, загальне невизнання документів, які видаються на непідконтрольних Уряду територіях, не відповідає стандартам, які існують в міжнародній юриспруденції та які передбачають визнання окремих документів, таких як документи про реєстрацію актів цивільного стану (наприклад, свідоцтва про народження, шлюб або смерть), виданих де факто органами влади. Диференційований підхід до мешканців «тимчасово окупованих територій» у контексті продажу, передачі, відчуження та успадкування майна, а також застосування мораторію на стягнення штрафу і пені порушувало б право на рівний захист перед законом без дискримінації, встановлене у статті 26 МПГПП та статті 14 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Припинення постачання води та електроенергії на «тимчасово окуповану територію» суперечило б як звичаєвим нормам міжнародного гуманітарного права, що стосуються допомоги, так і нормам міжнародного права з прав людини, за якими Уряд є зобов'язаним забезпечувати необхідний мінімум гуманітарних потреб цивільного населення.

197. Окрім цього, виникають сумніви щодо того, чи такі широкі обмеження, які будуть застосовуватися після «звільнення» так званих «тимчасово окупованих територій» щодо реалізації громадянських та політичних прав¹⁶⁸, а також до прав на свободу пересування, об'єднань і засобів масової інформації, відповідатимуть принципу пропорційності. За міжнародним правом з прав людини дозволені обмеження прав повинні не лише служити законній меті, а й бути необхідними для її забезпечення та

¹⁶⁷ Див. параграф 201 для додаткової інформації.

¹⁶⁸ Відповідно до тексту законопроекту, після скасування режиму воєнного стану проведення місцевих виборів забороняється на період від двох до шести років в залежності від рівня адміністративного одиниці, а проведення загальнонаціональних виборів забороняється не менш як на шість років.

становити «найменш інтрузивний метод для досягнення бажаного результату»¹⁶⁹.

198. Також слід звернути увагу на те, що прийняття цього законопроекту над призведе до втрати чинності деякими актами чинного законодавства¹⁷⁰, у тому числі Законом «Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей». Прийняття цього законопроекту суперечитиме Резолюції Ради Безпеки ООН 2202 (2015), що схвалює «Комплекс заходів з імплементації Мінських угод», ухвалений 12 лютого 2015 р.

VIII. Технічна співпраця та розбудова спроможності щодо утвердження та захисту прав людини в Україні

199. Упродовж звітнього періоду УВКПЛ продовжило розвивати технічну співпрацю та організувати заходи з розбудови спроможності в Україні на основі свого мандату, а також проводити діяльність в рамках ініціативи «Права понад усе» для зміцнення механізму запобігання порушенням прав людини в усій системі ООН та реагування на кризу, що триває в Україні.

200. На основі результатів свого аналізу УВКПЛ визначило пріоритетом цільову технічну співпрацю у сфері запобігання катуванням. 8-9 вересня 2016 р. УВКПЛ у партнерстві з Секретаріатом Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини організувало консультативний семінар з питань документування і розслідування катувань в Україні відповідно до Стамбульського протоколу. За результатами семінару УВКПЛ провело низку заходів для судово-медичних експертів, посадових осіб органів влади та представників громадянського суспільства з метою підтримки зусиль Уряду, спрямованих на протидію безкарності та зміцнення відповідальності за порушення прав людини. Зокрема, результати семінару стануть за основу технічної співпраці та заходів із розбудови спроможності партнерів УВКПЛ в Україні у сфері

¹⁶⁹ Див. Загальне зауваження № 27, 1999, CCPR/C/21/Rev.1/Add.9, пункти 11-16.

¹⁷⁰ Законопроект матиме наслідком втрату чинності Законом України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», № 1207-VII від 15 квітня 2014 р.; Законом України «Про створення вільної економічної зони "Крим" та про особливості здійснення економічної діяльності на тимчасово окупованій території України», № 1636-VII від 12 серпня 2014 р.; та Законом України «Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції», № 1669-VII від 2 вересня 2014 р. Окрім цього, хоча це і не зазначено у тексті законопроекту, це призведе до скасування/внесення змін до нормативно-правових актів, які регулюють порядок в'їзду на непідконтрольну Уряду територію та виїзду з неї, зокрема, Тимчасового порядку здійснення контролю за переміщенням осіб, транспортних засобів і вантажів вздовж лінії зіткнення у межах Донецької та Луганської областей, затвердженого Наказом Першого заступника керівника Антитерористичного центру при Службі безпеки України № 27 від 22 січня 2015 р.; та Порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 367 від 4 червня 2015 р. (застосовується лише до Криму).

запобігання катуванням упродовж останніх місяців 2016 р. та 2017 р.

201. За результатами семінару представники УВКПЛ взяли участь у круглому столі з питань судово-медичної експертизи, організованого Комітетом Верховної Ради з питань охорони здоров'я 23 вересня. Участь у ньому також взяли народні депутати України, судово-медичні експерти, медичні працівники, юристи, представники громадських організацій та Міжнародного комітету Червоного Хреста. УВКПЛ представило своє бачення основних параметрів дієвої судово-медичної служби на основі рекомендацій Спеціального доповідача з питань катувань, наведених у його доповіді 2014 р. Після цього Генеральна прокуратура України звернулася із запитом про допомогу із залучення міжнародного досвіду у сфері судово-медичної експертизи, яку УВКПЛ погодилося надати. Представники УВКПЛ увійшли до складу робочої групи, яка готуватиме законопроект про Національне бюро судово-медичної експертизи України. У рамках таких заходів УВКПЛ сприяє реформі та зміцненню судово-медичної служби України, що є важливим кроком у напрямку покращення документування та розслідування катувань і жорстокого поводження, а також здійснення правосуддя в цілому.

202. УВКПЛ підтримало початок підготовки нової п'ятирічної рамкової угоди між системою ООН в Україні та Урядом, що називається «Рамкова програма допомоги ООН для України» (Рамкова програма) і охоплює період з 2018 до 2022 рр. УВКПЛ посилює спроможність агентств ООН щодо застосування підходів, заснованих на принципах прав людини, до розробки Рамкової програми. Для цього було організовано навчальні заходи для співробітників агенств ООН та забезпечено, аби міжнародні норми і стандарти прав людини були використані під час підготовки «Аналізу ситуації у країні», що є складовою Рамкової програми, зокрема, з метою виявлення дискримінаційних практик, що перешкоджають розвитку країни.

203. Окрім цього, УВКПЛ підтримало Україну у співпраці з механізмами ООН у сфері захисту прав людини. 1-9 вересня УВКПЛ спільно з Управлінням Верховного комісара ООН у справах біженців надало підтримку Спеціальному доповідачу з питань про права внутрішньо переміщених осіб Чалоці Беяні у здійсненні візиту до України з метою оцінки виконання рекомендацій, наданих ним у доповіді перед Радою ООН з прав людини у 2014 р.¹⁷¹. Упродовж звітного періоду Підкомітет ООН із попередження катувань (ПКК) завершив свій візит до України, який був призупинений у травні 2016 р., коли ПКК не було надано доступу до деяких місць позбавлення волі, що перебувають під контролем СБУ. У рамках підготовки до цього візиту УВКПЛ сприяло візиту представника

¹⁷¹ «Україна: Експерт ООН закликає до створення цілісної стратегії для вирішення ситуації ВПО із наближенням зими», Управління Верховного комісара ООН з прав людини, 9 вересня 2016 р. (доступне за посиланням: <http://www.ohchr.org/en/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=20472&LangID=E>).

секретаріату ППК у Київ у серпні 2016 р. Він провів спільний семінар УВКПЛ, Ради Європи та ПРООН з питань попередження катувань, який допоміг підвищити обізнаність із діяльністю та мандатом ППК серед співробітників державних органів, відповідальних за запобігання катуванням. Цей візит, поєднаний із подальшими адвокаційними заходами та розвитком відносин із відповідними органами влади, дозволив експертам ППК повернутися до України 5-9 вересня для завершення своєї місії. Вони звернули увагу на те, що Україна досягла позитивних зрушень у поліпшенні умов тримання осіб під вартою, зокрема шляхом зменшення переповненості місць тримання під вартою в очікуванні суду.¹⁷² У 2017 р. УВКПЛ очолюватиме процес підготовки спільної доповіді ООН в рамках Універсального періодичного огляду (УПО) щодо результатів оцінки дотримання Україною своїх міжнародних зобов'язань з прав людини.

204. УВКПЛ також надало підтримку Уряду України для забезпечення того, що державна політика відповідає міжнародним стандартам прав людини. УВКПЛ взяло участь в експертній дискусії, організованій Міністерством юстиції України для обговорення змін, які пропонуються до Плану заходів з реалізації Національної стратегії України у сфері прав людини. УВКПЛ успішно провело адвокаційні заходи для поліпшення цих пропозицій щодо змін, зокрема, шляхом визначення конкретних відповідальних органів (міністерств) та залучення новоствореного Міністерства з питань тимчасово окупованих територій та ВПО до реалізації заходів, які стосуються забезпечення захисту прав ВПО та захисту прав осіб, які проживають у Криму та на територіях на сході України, що перебувають під контролем озброєних груп. 20-21 вересня УВКПЛ надало сприяння проведення семінару, мета якого полягала в розробці більш дієвих індикаторів для оцінки виконання Плану заходів з реалізації Національної стратегії України у сфері прав людини. Зокрема, УВКПЛ передало організаторам семінару власні індикатори для оцінки ситуації з правами людини. УВКПЛ вело конструктивний діалог з владою у сферах, в яких державна політика викликає занепокоєння щодо дотримання прав людини.

205. 19 вересня УВКПЛ взяло участь у круглому столі щодо відступу України від зобов'язань за договорами з прав людини, організованому Комітетом Верховної Ради у закордонних справах та Комітетом з питань прав людини, національних меншин і міжнаціональних відносин. Під час обговорень представники Міністерства юстиції, Міністерства закордонних справ та Генеральної прокуратури підтримали деякі з рекомендацій, запропонованих УВКПЛ та Радою Європи, та визнали потребу у певному роз'ясненні тривалості та географічних меж застосування відступу від зобов'язань. За підсумками

¹⁷² Підкомітет ООН з попередження катувань та іншого жорстокого, нелюдського та такого, що принижує гідність, поводження або покарання, Дебрифінг з Урядом України, 13 вересня 2016 р.

круглого столу голови парламентських комітетів у закордонних справах та з питань прав людини вирішили створити робочу групу, яка має на меті підготувати зміни до Постанови Верховної Ради України від травня 2015 р. щодо відступу від зобов'язань.

206. УВКПЛ також вело активний діалог з Урядом щодо законопроекту про тимчасово окуповану територію, висловивши свої занепокоєння у письмовому консультативному повідомленні до двох Комітетів Верховної Ради України та Міністерства з питань тимчасово окупованих територій та ВПО, Міністерства юстиції та Міністерства закордонних справ.

IX. Висновки та рекомендації

207. Очевидне небажання сторін конфлікту виконувати свої зобов'язання, що випливають з Мінських угод, ставить цивільне населення під загрозу через продовження бойових дій у густонаселених містах та районах. Цивільні особи, що проживають поблизу лінії зіткнення, часто звертаються до УВКПЛ з проханням засвідчити та звернути увагу на руйнування і шкоду, завдані їм внаслідок конфлікту, у той час як озброєння, заборонені Мінськими угодами, залишаються у районах, звідки вони мали бути відведені, та продовжують використовуватися.

208. Зниження кількості жертв серед цивільного населення упродовж звітного періоду на 13 відсотків у порівнянні з попереднім періодом свідчить про важливість повноцінної та дієвої реалізації Комплексу заходів з виконання Мінських угод. Критично важливими для забезпечення захисту прав людини усіх людей, які проживають на територіях, що постраждали від конфлікту, та для забезпечення верховенства права в Україні є відновлення повного контролю Уряду України над державним кордоном з Російською Федерацією в окремих районах Донецької та Луганської областей, виведення усіх іноземних бойовиків, відведення усіх важких озброєнь обома сторонами, забезпечення помилування та амністії за законом, згідно з міжнародним правом та з належним урахуванням аспектів, пов'язаних із правами людини.

209. Постійна присутність та діяльність УВКПЛ по обидва боки лінії зіткнення дозволяє здійснювати вчасний та ефективний моніторинг ситуації з правами людини на територіях, які постраждали від конфлікту. Інформація, зібрана упродовж звітного періоду, підтверджує, що місцеве населення страждає від дефіциту безпеки, наявності військових позицій поблизу їхніх помешкань, загроз, пов'язаних з мінами та нерозірваними боєприпасами, а також жорстких і непропорційних обмежень їхнього права на свободу пересування. Їхні страждання поглиблюються через продовження, згідно з повідомленнями, надходження зброї та боєприпасів до зони конфлікту, що призводить до серйозних порушень прав людини та міжнародного гуманітарного права.

210. Цивільне населення, яке проживає безпосередньо поблизу лінії зіткнення, має обмежений

доступ до води та електроенергії або не має такого доступу взагалі, що є прямим результатом тривалих бойових дій. Викликає глибоке занепокоєння той факт, що урядові сили та озброєні групи, які ведуть діяльність у районах, де перебувають цивільні особи, не вживають усіх можливих заходів для запобігання шкоді, яку бойові дії можуть заподіяти школам, дитячим садкам та медичним закладам. Збройні Сили України та озброєні групи продовжують розміщувати свої сили у будинках цивільного населення у містах та селах вздовж лінії зіткнення.

211. Проблема незахищеності цивільного населення ускладнюється тим, що озброєні групи перешкоджають гуманітарній діяльності, у тому числі із захисту, організацій громадянського суспільства та гуманітарних установ на підконтрольних їм територіях.

212. Відступ України від зобов'язань за Міжнародним пактом про громадянські та політичні права у червні 2016 р. стосовно людей, які проживають на контрольованих озброєними групами територіях, утворюють прогалини у захисті. Зареєстрований у парламенті законопроект «Про тимчасово окуповану територію України» обмежує права людини та суперечить міжнародним зобов'язанням України. Зокрема, його положення порушують право на рівний захист та суперечить звичаєвим нормам міжнародного гуманітарного права щодо надання допомоги і нормам права прав людини, що вимагають від Уряду забезпечити мінімально необхідний рівень гуманітарних поставок цивільному населенню.

213. Відбуваються виселення ВПО, оскільки Уряд проявляє зневагу до їхніх прав та особливих потреб. Під час свого візиту до України Спеціальний доповідач з питань про права внутрішньо переміщених осіб виявив, що ВПО в Україні стикаються з низкою проблем під час реалізації своїх прав: від права на свободу пересування до права на соціальне забезпечення та житло і власність¹⁷³.

214. В Україні досі не розроблено комплексної політики щодо національних меншин. Останній випадок примусового виселення ромів з села Лощинівка в Одеській області промовисто нагадує про необхідність застосування підходів, заснованих на принципах прав людини, на усіх рівнях врядування.

215. Судді та адвокати можуть відіграти ключову роль у захисті людей, особливо жінок, дітей та представників меншин, від дискримінації та забезпечити виконання чинного законодавства щодо заборони дискримінації у юридичній практиці. Захист від дискримінації має бути рівною мірою забезпечено ВПО, ромам та особам, чий права було порушено у зв'язку з конфліктом. Для того, щоб сприяти забезпеченню рівного

¹⁷³ «Україна: Експерт ООН закликає до створення цілісної стратегії для вирішення ситуації ВПО із наближенням зими», Управління Верховного комісара ООН з прав людини, 9 вересня 2016 р. (доступне за посиланням: <http://www.ohchr.org/en/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=20472&LangID=E>).

захисту всіх жителів України, судді та адвокати повинні бути захищеними від політично-вмотивованих втручань у їхню діяльність. Неодноразові випадки посягань на незалежність судової влади, які спостерігаються у справах щодо насильства 2 травня 2014 р. в Одесі, ускладнюють проведення розслідувань, які й так просуваються повільно, та призводять до невиправданих затримок у судових розглядах. Дефіцит належного врядування та поширена корупція продовжують призводити до низького рівня довіри до державних установ і нестабільності.

216. Більшість індивідуальних випадків, задокументованих УВКПЛ в Україні, стосуються порушень прав людини під час перебування під вартою та у місцях позбавлення волі. Хоча озброєні групи продовжують відмовляти зовнішнім незалежним спостерігачам у доступі до осіб, позбавлених волі, УВКПЛ мало можливість задокументувати та перевірити повідомлення про катування та жорстоке поводження з особами, які перебувають в ув'язненні озброєних груп. Водночас, через відсутність безперешкодного доступу до усіх позбавлених волі осіб, які перебувають на підконтрольних озброєним групам територіях, УВКПЛ має серйозні занепокоєння, що до них можуть застосовуватися катування та жорстокі, нелюдські або такі, що принижують гідність, види поводження та покарання (жорстоке поводження), у тому числі сексуальне та гендерно обумовлене насильство. Окрім цього, УВКПЛ продовжує документувати випадки тримання осіб під вартою СБУ без зв'язку із зовнішнім світом та звертає увагу на те, що українські суди постійно обирають обов'язкове взяття під варту у якості запобіжного заходу підозрюваним у справах, пов'язаних з конфліктом. Така судова практика викликає занепокоєння, бо може становити свавільне тримання під вартою, та свідчить про необхідність приведення положень Кримінального процесуального кодексу України у відповідність до міжнародних стандартів.

217. Хоча у розслідуваннях вбивств на Майдані у січні та лютому 2014 р. спостерігаються певні позитивні зрушення, УВКПЛ зауважує, що особи, винні у порушеннях прав людини, лишаються безкарними. Це ставить під загрозу забезпечення відповідальності за ці порушення та право потерпілих на правовий захист. У своїй діяльності та діалозі з Урядом України УВКПЛ наголошує на тому, що відповідальність за порушення прав людини необхідна на шляху до примирення, встановлення верховенства права відповідно до міжнародних стандартів прав людини і відновлення довіри до державних установ.

218. Спостерігається значне збільшення кількості випадків вбивств та нападів на журналістів, які, ймовірно, є пов'язаними з їхньою професійною діяльністю та мають на меті залякати їх і перешкодити їхній роботі. Такі напади відбуваються на тлі заяв політичних діячів, які використовують агресивну риторику, що містить заклики до неповаги до життя та роботи журналістів. Поліпшення захисту журналістів є критично важливим для забезпечення доступу суспільства до інформації та підзвітності органів влади по всій країні.

219. Для забезпечення відповідальності й припинення безкарності в Україні вкрай важливо мати надійну та незалежну судову систему. Зміни до Конституції щодо правосуддя, внесені 30 вересня 2016 р., встановлюють чіткі напрямки реформи. Наявність незалежної і повністю забезпеченої кадрами та ресурсами судової системи є критично важливою для встановлення відповідальності за порушення прав людини і міжнародного гуманітарного права та для затвердження принципів, які дозволять неупереджено та об'єктивно гарантувати, що всі українці користуються рівним захистом перед законом.

220. Ситуація з правами людини у Криму продовжує викликати серйозні занепокоєння. Зберігається тривожна тенденція до свавільного тримання під вартою осіб на підставі їхніх політичних поглядів та їх вираження. 18 вересня на території Кримського півострова було проведено вибори до національних та місцевих органів влади Російської Федерації, що стало порушенням Резолюції Генеральної Асамблеї ООН 68/262 про територіальну цілісність України. Ці вибори характеризувалися залякуваннями і порушеннями прав кримських татар та членів Меджлісу, що підживлює атмосферу репресій проти тих, чий погляд не збігається з позицією влади.

221. УВКПЛ приділяє усе більшу увагу напрямкам своєї роботи, пов'язаним із гуманітарною і технічною допомогою, допомогою у цілях розвитку та розбудовою спроможності, у тому числі шляхом співпраці з профільними державними органами та міністерствами. УВКПЛ також підтримує зв'язки з озброєними групами «Донецької народної республіки» та «Луганської народної республіки» з метою захисту прав людини на підконтрольних їм територіях.

222. Більшість рекомендацій, які були зроблені УВКПЛ у попередніх доповідях щодо ситуації з правами людини в Україні, досі не були виконані та залишаються актуальними. УВКПЛ також закликає всі сторони виконувати такі рекомендації.

223. **Уряду України:**

- a) Судовій владі – забезпечити дотримання принципу, згідно з яким нормативно-правові акти і політики Уряду України поважають стандарти прав людини, у тому числі право на рівне ставлення та принцип недискримінації, а також забезпечити таке ставлення до меншин, людей, які постраждали від збройного конфлікту, ВПО, людям похилого віку та людям з інвалідністю;
- b) Кабінету міністрів України – вжити заходів для сприяння реалізації права на свободу пересування у Крим та з нього, у тому числі шляхом перегляду обмежень на перевезення особистих речей, які встановлені Постановою № 1035 від 16 грудня 2015 р.;
- c) Штабу «Антитерористичної операції» – переглянути обмеження на свободу пересування, встановлені

Тимчасовим порядком, на предмет їх відповідності нормам міжнародного права, зокрема, щодо законності, необхідності та пропорційності обмежень на пересування цивільного населення і перевезення товарів; водночас, Державна прикордонна служба України має вжити заходів для скорочення часу проходження контрольних пунктах в'їзду-виїзду, забезпечити наявність необхідної інфраструктури на цих пунктах та створити дієвий механізм оскарження;

- d) Державній пенітенціарній службі України – забезпечити, щоби медичний персонал слідчих ізоляторів надавав довідки ув'язненим та реєстрував усі зафіксовані тілесні ушкодження, звертаючи особливу увагу на становище жінок-ув'язнених;
- e) Службі безпеки України (СБУ) – невідкладно звільнити усіх осіб, які тримаються під вартою без зв'язку із зовнішнім світом у таємних місцях несвободи, у тому числі п'ятьох осіб, які залишаються від вартою у будівлі СБУ в Харкові та трьох осіб, які утримуються у будівлі СБУ в Маріуполі;
- f) Національній поліції – забезпечити захист приміщень судів, у тому числі суддів, адвокатів, підсудних, потерпілих та свідків, шляхом забезпечення достатньої та дієвої присутності правоохоронців під час судових засідань, за умов належної підтримки та ресурсного забезпечення з боку Уряду;
- g) Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини – продовжити роботу із своїм конституційним поданням щодо відповідності Конституції України положень частини п'ятої статті 176 Кримінального процесуального кодексу України, оскільки їх застосування може призводити до свавільного тримання під вартою.
- h) Головному слідчому управлінню Національної поліції спільно з міжвідомчою робочою групою – невідкладно провести розслідування загибелі Павла Шеремета 20 липня 2016 р. для забезпечення притягнення винних до відповідальності; Міністерству внутрішніх справ – забезпечити ефективне розслідування вбивства Олеса Бузини, скоєного 15 квітня 2015 р.;
- i) Кабінету Міністрів України – створити реєстр цивільних осіб, які зазнали фізичних травм внаслідок бойових дій на сході України, встановити їхній правовий статус та розглянути питання призначення соціальних виплат цій категорії населення;
- j) Міністерству соціальної політики – забезпечити доступність спеціалізованої соціально-психологічної допомоги та інформаційної підтримки для родичів осіб, зниклих безвісти;

-
- k) Кабінету Міністрів України, зокрема, Міністерству соціальної політики, – діяти відповідно до зауважень, зроблених Спеціальним доповідачем з питань про права внутрішньо переміщених осіб під час його візиту до України у вересні 2016 р., невідкладно скасувати положення, що прив'язують виплату пенсій та здійснення соціальних виплат до реєстрації ВПО, оскільки це впливає на приблизно 500 тисяч ВПО, становище яких ускладнюється у зв'язку з настанням зими;
 - l) Кабінету Міністрів України, зокрема, Міністерству соціальної політики та Міністерству з питань тимчасово окупованих територій та ВПО, – у скоординований спосіб та у пріоритетному порядку знайти сталі рішення проблеми забезпечення ВПО, багато з яких є людьми похилого віку або з інвалідністю, житлом та доступом до засобів до існування;
 - m) Уряду – розробити комплексну правову базу, що включатиме механізм встановлення фактів та оцінки знищеного або пошкодженого майна, та надати населенню доступ до ефективних засобів правового захисту, зважаючи на те, що велика кількість ВПО залишили своє майно на підконтрольних озброєним групам та уражених конфліктом територіях;
 - n) Уряду – зміцнити відповідальність за сексуальне та гендерно обумовлене насильство та посилити захист та якість послуг, що надаються жертвам, щоб забезпечити їхнє право на відшкодування збитків та компенсації.

224. Усім сторонам, що беруть участь у бойових діях у Донецькій і Луганській областях, у тому числі озброєним групам самопроголошеної «Донецької народної республіки» та самопроголошеної «Луганської народної республіки»:

- a) Забезпечити дотримання режиму припинення вогню та виконання інших зобов'язань, встановлених у Мінських домовленостях, зокрема, щодо відведення заборонених озброєнь;
- b) Забезпечити дотримання Рамкового рішення Тристоронньої контактної групи про розведення сил і засобів від 21 вересня 2016 р.;
- c) Забезпечити сприяння безперешкодному наданню гуманітарної допомоги цивільним особам, які її потребують, без розрізнення;
- d) Не цілитися по цивільних об'єктах, поважаючи обов'язкові до виконання норми міжнародного права, та заборонити проведення невибіркових обстрілів без дотримання принципу розрізнення між військовими та цивільними об'єктами; забезпечити,

щоб підлеглі не здійснювали атаки проти цивільного населення та об'єктів;

- e) За усіх обставин уникати проведення атак, які, як можна передбачити, можуть призвести до випадкових втрат життя, травм цивільних осіб і пошкоджень цивільних об'єктів та є надмірними для досягнення очікуваної конкретної та безпосередньої військової переваги;
- f) Для забезпечення кращого захисту цивільного населення та основних об'єктів цивільної інфраструктури припинити використання мінометів та іншої неточної зброї у населених районах і відмовитися від розміщення військовослужбовців, бійців та інших військових цілей у населених районах;
- g) Забезпечити гуманне ставлення до усіх осіб, що тримаються під вартою у зв'язку з конфліктом, у тому числі до військовослужбовців і бійців, в усіх обставинах;
- h) Надати міжнародним незалежним та неупередженим спостерігачам безперешкодний доступ до позбавлених волі осіб, забезпечити ведення детального реєстру усіх позбавлених волі осіб та інформування сімей ув'язнених про те, де вони перебувають; забезпечити, щоб тримання неповнолітніх осіб під вартою здійснювалося у відповідності до положень Конвенції про права дитини, Мінімальних стандартних правил ООН, що стосуються здійснення правосуддя щодо неповнолітніх («Пекінських правил»), та Правил ООН щодо захисту неповнолітніх осіб, позбавлених волі.
- i) Сприяти реалізації права цивільних осіб на свободу пересування через лінію зіткнення відповідно до норм та принципів міжнародного гуманітарного права.

225. Де факто владі Криму та Російській Федерації:

- a) Гарантувати права людини усіх жителів Криму без дискримінації;
- b) Покласти край переміщенню осіб, які не мають російського громадянства, у тому числі осіб, засуджених до позбавлення волі, з території Криму до Російської Федерації;
- c) Забезпечити повагу та дотримання права на здоров'я, у тому числі сексуальне та репродуктивне здоров'я, усіх осіб, які утримуються під вартою в Криму або були переведені до Російської Федерації після перебування під вартою у Криму, у тому числі забезпечити проведення належного лікування та госпіталізації, коли це необхідно;

-
- d) **Забезпечити надання належної медичної допомоги та лікування ув'язненим, які перебувають у місцях тримання під вартою в очікуванні суду та виправних установах;**
 - e) **Утриматися від практики примусової госпіталізації до психіатричних закладів, яка може становити жорстоке поводження;**
 - f) **Забезпечити реалізацію права на свободу думки та звільнити всіх осіб, яких було затримано та яким було пред'явлено обвинувачення за вираження своїх поглядів щодо статусу Криму;**
 - g) **Дозволити кримським татарам самостійно обирати свої органи самоврядування;**
 - h) **Дозволити безперешкодний доступ до Криму усім міжнародним та регіональним органам з прав людини для забезпечення їхньої можливості проводити моніторинг ситуації з правами людини відповідно до свого мандату.**